

บทที่ 6

กรณีศึกษาสตรีแม่บ้านหลังจากการย้ายถิ่นของสามี

การนำเสนอกรณีศึกษาในบทนี้ เป็นการนำเสนอรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบจากการย้ายถิ่นของสามีตามประเด็นที่ศึกษา ของสตรีแม่บ้านที่สามีย้ายถิ่นไปทำงานต่างจังหวัดและ/หรือต่างประเทศ เป็นระยะเวลานานมากกว่า 1 ปี ขึ้นไป จากตัวอย่างกรณีศึกษาจำนวน 10 ราย เพื่อต้องการสะท้อนให้เห็นภาพชีวิตของสตรีแม่บ้านหลังจากการย้ายถิ่นของสามี ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละด้านที่หลากหลาย เพื่อช่วยในการวิเคราะห์เปรียบเทียบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ได้แยกกลุ่มเป้าหมายตามผลการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

- กลุ่มสตรีแม่บ้านที่สามีย้ายถิ่นส่งเงินรายได้ไม่น้อยหรือไม่สม่ำเสมอ
- กลุ่มสตรีแม่บ้านที่สามีย้ายถิ่นส่งเงินรายได้ดีและสม่ำเสมอ

โดยนำเสนอกรณีศึกษากลุ่มเป้าหมาย ทั้ง 2 กลุ่ม ๆ ละ 5 ราย ดังนี้

กลุ่มสตรีแม่บ้านที่สามีย้ายถิ่นส่งเงินรายได้ไม่น้อยหรือไม่สม่ำเสมอ

รายที่ 1 อนงค์ สมบูรณ์

ครอบครัวของอนงค์มีสมาชิก ทั้งหมด 5 คน ประกอบด้วย อนงค์ อายุ 34 ปี สามีอายุ 33 ปี บุตรชาย 2 คน อายุ 12 ปี และ 4 ปี และพ่อของอนงค์อายุ 71 ปี อาชีพของครอบครัวทำการเกษตร ทำนาปลูกข้าวและทำไร่ถั่วลิสง มีที่ดินเป็นของตนเอง 5 ไร่ ก่อนการย้ายถิ่นของสามี งานในบ้าน เช่น ทำกับข้าว ซักผ้า ถูบ้าน ดูแลลูกและพ่อ ฯลฯ เป็นหน้าที่หลักที่เธอจะทำก่อนและหลังจากการไปทำงานในไร่ มีสามีคอยช่วยเหลือบ้างตามโอกาส ส่วนงานในไร่เธอจะเป็นผู้ช่วยสามีในการถอนกล้า ปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิตพร้อมทั้งเตรียมล่ำรับกับข้าวไปในไร่ไปด้วยเป็นกิจวัตร สามีจะมีหน้าที่หลัก ในการเตรียมดิน ไถนา หว่านกล้า ขุดดิน ทำคันทนา พนยา ฯลฯ อนงค์เล่าว่า หลังจากที่สามีของเธอออกไปทำงานที่โรงงานเชื่อมเหล็กในกรุงเทพฯ โดยการชักชวนของญาติได้ปีเศษ ๆ แล้ว ในฤดูทำนาเธอต้องรับผิดชอบทำนาด้วยตนเองในพื้นที่ 5 ไร่ โดยการจ้างญาติในหมู่บ้านเดียวกันไถนาให้ในราคาไร่ละ 600 บาท หลังจากนั้นเธอจะทำการหว่านกล้าเอง ดูแลเรื่องน้ำ ทำคันทนา และออกไปเอามือ (ช่วยคนอื่นทำนาเพื่อแลกเปลี่ยนแรงงานกัน) พร้อมทั้งได้จ้างแรงงานเพิ่มอีก 1 คน (แทนแรงงานสามี) ไปเอามือด้วย ในอัตราค่าจ้างวันละ 80 บาท ส่วนงานในไร่ถั่วลิสงเธอจะถางหญ้าเตรียมดินเอง จะลดพื้นที่ทำลงเหลือเพียง 1 ไร่ ตามกำลังความสามารถที่จะทำเองได้ จากเดิมที่เคยทำร่วมกับสามี 2-3 ไร่ และจ้างฉีดพ่นยา

ในอัตราวันละ 200 บาท ใช้เวลาเพียง 1 วันก็เสร็จ ภาระงานหลักในครอบครัว จึงเป็นหน้าที่ของเธอทั้งหมด ทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน ตั้งแต่ตื่นเช้า ต้องหุงหาอาหารสำหรับลูก สำหรับพ่อ ซึ่งป่วย และสำหรับตัวเธอเอง เธอต้องทิ้งลูกคนเล็กวัย 4 ขวบไว้กับพ่อซึ่งสุขภาพไม่ค่อยดีนัก เพื่อออกไปทำนาในฤดูทำนา งานที่เธอไม่สามารถทำแทนสามีได้ คือการไถนาและการพ่นยาในไร่เสร็จจากงานของครอบครัว เธอก็จะไปตอมมือ (ตอบแทนแรงงาน) คนอื่นอีก หมดฤดูทำนาเธอตัดสินใจทำไร่ถั่วลิสงด้วยตนเอง มีรายได้ปีละประมาณ 2,000-3,000 บาท นอกจากงานในไร่-นาตนเองแล้ว เธอต้องออกไปรับจ้างคนอื่นทำนา-ทำไร่อีกเช่นเดิม และออกไปตัดฟืน(หรือไม้บั่ว) ในป่ามาขายในช่วงฤดูแล้ง ได้รายได้วันละ 100-150 บาท เธอยอมรับว่า เหนื่อยมากจนบางครั้งทานข้าวแทบไม่ลง บ้านเรือนก็ไม่มีเวลาปิดกวาดทำความสะอาด บางทีก็ปล่อยให้รก ๆ อย่างนั้นว่างเมื่อไหร่ถึงค่อยทำ บางครั้งหลายวันงานก็มากขึ้น เธอก็รู้สึกหงุดหงิดเหมือนกันที่ไม่มีใครช่วยแบ่งเบาภาระนี้ได้ แม้ภาระงานที่เพิ่มขึ้นทำให้ความสามารถในการทำงานบ้านน้อยลง แต่เธอก็ภูมิใจที่สามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง สำหรับการทำนาแม้เธอไม่สามารถทำงานบางอย่างได้ด้วยตนเอง แต่เธอก็สามารถจัดการให้กิจกรรมในไร่นาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีข้าวเก็บไว้กินตลอดปีได้เหมือนทุกปี สามารถหาเงินเองจากการรับจ้างและค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เธอยอมรับว่าเหนื่อยแต่ก็รู้สึกภูมิใจ และเห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้น ที่สามารถเป็นที่พึ่งของสมาชิกในครอบครัวได้ ถ้าเธอไม่ทำงานหนักสมาชิกในครอบครัวจะมีความเป็นอยู่ที่ลำบากกว่านี้

อนงค์ เล่าว่า เธอได้รับเงินรายได้จากสามีเพียงเดือนละ 1,500-2,000 บาท เนื่องจากสามีเพิ่งเริ่มทำงาน รายได้ยังน้อย และต้องเสียค่าใช้จ่ายที่นั่นค่อนข้างสูง สามีได้ซื้อทีวีเงินผ่อนไว้อีก 1 เครื่องด้วย บางเดือนก็ไม่ส่งมาเลย บางทีก็ 2-3 เดือนส่งมาครั้งหนึ่ง ซึ่งแต่ก่อนเมื่อเธอและสามีหาเงินมาได้เธอจะเป็นผู้จัดการเรื่องค่าใช้จ่ายภายในบ้านเอง ถ้าค่าใช้จ่ายไม่พอสามีจะเป็นผู้จัดการหาไม่ว่าจะเป็นการออกไปทำงานรับจ้างหรือยืมจากญาติพี่น้อง การที่สามีส่งเงินมาไม่สม่ำเสมอ ทำให้เธอต้องออกไปรับจ้างหาเงินนอกบ้านเอง ต้องจัดการเรื่องรายได้รายจ่ายภายในครอบครัวด้วยตนเองทุกอย่าง ค่าใช้จ่ายภายในบ้านส่วนใหญ่จะเป็นค่าใช้จ่ายในการบริโภคที่จำเป็นทั้งสิ้น บางครั้งก็ต้องจ่ายพร้อมกันหลายอย่าง เช่น ยามเมื่อพ่อไม่สบายก็ต้องจ่ายค่าเหมารถไปในเมือง ค่าอาหารสำหรับคนป่วย ค่าอาหารประจำวัน และค่าจ้างศูนย์เด็กดูแลลูก ค่าฉาปนกิจสงเคราะห์ที่มีมาไม่เว้นแต่ละเดือน ในฤดูทำนา ทำไร่ ก็ต้องมีค่าจ้างรถไถ ค่าจ้างแรงงาน ค่าจ้างฉีดพ่นยา ยามเงินขาดมือ เธอจึงต้องหยิบยืมหาด้วยตนเอง

ก่อนการย้ายถิ่นของสามี อนงค์เคยดูแลลูกตอนเล็ก ๆ ด้วยตนเอง เวลาไปทำงานในไร่นาก็พาไปด้วย เพราะงานหลักในไร่นาส่วนใหญ่สามีจะเป็นคนทำ ส่วนเธอก็ทำบ้างไม่ทำบ้าง

และดูแลลูกไปด้วย แต่เมื่อสามีไม่อยู่ เธอต้องเป็นหลักในการทำงานในไร่นา จึงไม่สามารถที่จะเอาลูกไปด้วยได้ ยิ่งขณะนี้ลูกเธอโตบ้างแล้วและชนมาก ถ้าดูแลไม่ดีเกรงจะไม่ปลอดภัยกับลูก เธอจึงต้องทิ้งภาระลูกไว้ที่บ้านกับพ่อ ถ้าพ่อมีสุขภาพปกติพ่อก็พอดูแลให้ได้ ดีกว่าที่จะปล่อยให้อิงชนในไร่นา ก่อนไปทำงานเธอก็เตรียมกับข้าวสำหรับลูกและพ่อไว้ กลางวันก็กลับมาดูแลปายก็กลับไปทำงานต่อ ในช่วงหลังเธอเหนื่อยมากที่ต้องเที่ยวไปเที่ยวกลับ เธอจึงเอาลูกไปฝากไว้ที่ศูนย์เด็กในหมู่บ้านใกล้เคียง ตอนแรก ลูกจะร้องไห้ไม่ยอมไป เวลาในการดูแลลูกจึงเป็นแค่ช่วงเช้าก่อนไปโรงเรียน ตอนเย็นเธอก็ทำอาหารให้ทาน และปล่อยให้วิ่งเล่นตามประสาเด็ก ลูกคนเล็กมักจะกวนเธอเสมอเวลาเธอทำงานบ้าน หรือทำอาหาร เพราะแต่ก่อนสามีจะคอยช่วยดูแลลูก ไม่ให้กวนเธอเวลาทำงาน จนบางครั้งเธอต้องตีลูกบ่อย ๆ ลูกยิ่งดื้อพร้อมทั้งร้องไห้งอแงเพื่อเรียกร้องความสนใจมากยิ่งขึ้น ในช่วงกลางคืนเธอก็เหนื่อยมากไม่มีเวลาเล่นกับลูก และอยากพักผ่อนมากกว่า ส่วนลูกคนโตก็ปล่อยให้ทำการบ้านเอง โดยเธอไม่มีโอกาสถามไถ่เรื่องการเรียนของลูกเท่าไรนัก เพียงแต่แนะนำให้ไปถามเรื่องเรียนกับเพื่อนรุ่นพี่อยู่ข้างบ้านถ้าไม่เข้าใจหรือทำไม่ได้ งานบ้านก็ช่วยทำบ้างไม่ช่วยบ้าง บางครั้งก็หลบออกไปเที่ยวบ้านเพื่อนบ้างทำให้เธอหงุดหงิด และอารมณ์เสียเสมอ ๆ เธอเห็นว่า การที่ต้องรับผิดชอบงานหลายอย่างเกินไป ทำให้ไม่ค่อยเป็นตัวของตัวเอง มัวแต่ห่วงหน้าพะวงหลัง งานนี้ก็ไม่เสร็จงานนี้ยังไม่ได้ทำ ทำอะไรได้ไม่ดีสักอย่าง เธอจึงมีความรู้สึกที่ไม่ดีเลยที่ใช้อารมณ์รุนแรงกับลูกมากเกินไปเมื่อเวลาที่ลูกดื้อหรือกวนเวลาเธอทำงาน

อนงค์ยอมรับว่าภาระงานในหน้าที่ที่เธอรับผิดชอบทั้งในบ้านและนอกบ้าน ทำให้เธอมีเวลาดูแลเอาใจใส่พ่อน้อยลงไปด้วย บางวันเธอเพียงแค่จัดหาอาหารทิ้งไว้ให้ แล้วเธอต้องออกไปทำงาน หรือบางที่ยังทิ้งลูกไว้กับพ่ออีกต่างหาก ยิ่งในช่วงพ่อไม่สบาย เธอดูแลคนเดียวแทบไม่ไหว เธอต้องขอให้น้องชาย ซึ่งอยู่คนละหมู่บ้านช่วยพาพ่อไปส่งโรงพยาบาล และเฝ้าไข้แทนบ้าง ส่วนเธอต้องกลับมาดูแลลูก ๆ และต้องออกทำงานหารายได้ด้วยเช่นกัน จึงไม่สามารถหยุดงานได้หลายวันเพื่อดูแลพ่อได้เหมือนแต่ก่อน เมื่อพ่ออาการดีขึ้นออกจากโรงพยาบาล เธอต้องขอให้ญาติใกล้บ้านช่วยดูแลให้บ้างโอกาส ในช่วงที่เธอไม่มีโอกาสกลับมาดูแลเรื่องอาหารและยาในตอนกลางวัน เธอมีเวลาเพียงแค่เตรียมอาหารให้พ่อทานเท่านั้น ถ้าเธอหยุดงานหลายวัน เธอก็จะไม่มีเงินเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในครอบครัวได้เลย แม้จะหยิบยืมญาติพี่น้องได้ แต่เธอก็ต้องทำงานหามาใช้หนี้เหมือนกัน เธอมักจะทิ้งพ่อไว้ตามลำพังบ่อย ๆ เธอรู้สึกไม่ดีต่อตนเองเหมือนกันที่ทำให้พ่อน้อยใจ คิดมาก ไม่สบายใจ บางครั้งก็ไม่ยอมทานข้าว ไม่ยอมไปหาหมอถ้าเธอไม่ไปด้วย และลูก ๆ ก็ต้องการความใส่ใจจากเธอ แต่เธอก็ไม่สามารถเอาอกเอาใจทุกคนได้ เพราะ

แม้แต่เวลาเป็นตัวของตัวเองก็แทบไม่มี เธอจะรู้สึกหงุดหงิด เครียดทุกครั้งทีที่นึกถึงภาระความ รุนวายเป็นครอบครัว ในช่วงหลังเธอไม่ได้มีโอกาสาพ้อเดินออกกำลังกายเลย สุขภาพพ้อ ค่อนข้างแยลงเหมือนกัน

การที่สามีส่งเงินมาน้อย และนานถึงสองหรือสามเดือนจึงจะกลับมาเยี่ยมเธอและลูก สักครั้ง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเธอและสามีไม่ค่อยจะราบรื่นนัก ส่วนใหญ่จะติดต่อกันทางโทรศัพท์ทุกครั้งที่มีปัญหาเรื่องเงิน อาแสงจันทร์เจ้าของร้านค้าเล่าว่าอนงค์มักจะมาใช้บริการโทรศัพท์ที่นี้ประจำ จะโทรต่อว่าสามีที่ไม่ส่งเงินมา และทะเลาะกันเรื่องที่สามีไปติดพัน ผู้หญิงอื่น เธอยอมรับว่าเธอหวาดระแวงสามีตั้งแต่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ และได้ข่าวว่าสามีไปมี สัมพันธ์กับผู้หญิงอื่น แล้วเสียบหายไม่ส่งข่าวมาเลย เธอต้องโทรไปถามทวงเงินทุกครั้ง ในที่สุด จึงตัดสินใจหอบลูกคนเล็กเดินทางไปกรุงเทพฯ เพื่อพิสูจน์ความจริง และเมื่อกลับมาเธอเล่าว่า การที่สามีไม่ส่งเงินมาเพราะเงินค่าจ้างออกช้า เบิกได้มากบ้างน้อยบ้างไม่แน่นอน เพราะโรงงาน ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ส่วนเรื่องผู้หญิงสามีปฏิเสธและกั ไม่มีให้เห็นเป็นตัวตน เธอต้องเชื่อสามี ทั้ง ๆ ที่ยังไม่แน่ใจนัก เธอจึงถือโอกาสสอยอยู่จนรวยได้จาก สามีและกลับมาลงทุนค้าขายในหมู่บ้านในช่วยฤดูแล้ง โดยเธอจะไปจ่ายตลาดในเวลาตี 2 ของ ทุกวัน ในช่วงเช้าจะขายกับข้าว ผักต่าง ๆ ส่วนกลางวันจะขายก๋วยเตี๋ยวถึงเย็น ได้รายได้พอ เป็นค่าอาหารสำหรับลูกและพ้อพ้ออยู่ได้

อนงค์ ยังคงเข้าร่วมกิจกรรมภายในหมู่บ้านเหมือนเช่นเคย เข้าร่วมประชุมหมู่บ้านแทน สามีมิได้ขาด แม้กิจกรรมในหมู่บ้านที่ขอความร่วมมือที่ต้องให้แรงงานหนัก เช่น การไปตัดไม้ ทำฝายกั้นน้ำเธอก็ไปเอง เธอเป็นคนประเภทหนักเอาเบาสู้ สามารถไปตัดไม้ในป่าด้วยตนเอง ไม่ ยอมจ้าง เธอกล่าวว่าเธอชินกับงานหนักแล้ว เพื่อจะเก็บเงินค่าจ้างไว้เป็นค่าใช้จ่ายของครอบครัว ในยามที่สามีไม่ส่งเงินมา แม้ว่าการใช้เวลาออกไปรับจ้างหารายได้ช่วยเหลือครอบครัวเป็นเรื่อง สำคัญ แต่การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนจะสำคัญกว่าเพราะบางครั้งเธอต้องหยุดออกไปรับจ้าง เพื่อช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนก่อนเสมอ ทั้งนี้เพราะเป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ที่ไม่ อาจหลีกเลี่ยงได้

รายได้จากการย้ายถิ่นที่ไม่แน่นอน ทำให้อนงค์เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์โดยเธอ เห็นว่า กลุ่มออมทรัพย์จะเป็นแหล่งเงินกู้ให้เธอได้ในยามขาดสน และเงินที่ออมแต่ละเดือนก็ไม่ มากมายเท่าใดนัก เธอฝากเงินออมเพียงเดือนละประมาณ 20 - 50 บาท ถ้าเดือนไหนรายได้ดีก็ ฝาก 50 บาท ถ้ารายได้น้อยก็ฝากเพียงเดือนละ 20 บาท และเธอได้ใช้สิทธิในการกู้เงินมาแล้ว

จากภาวะในครอบครัวที่เธอต้องรับผิดชอบทั้งหมด โอกาสที่เธอจะออกไปประชุมอบรมเกี่ยวกับงานพัฒนาหมู่บ้านในฐานะประธานกลุ่มแม่บ้าน และจัดกิจกรรมกลุ่มจะมีน้อยลง เธอยอมรับว่า ในช่วงหลังเธอไม่มีเวลาไปประสานงานในเรื่องงบประมาณสนับสนุนอาชีพสำหรับสตรีทั้งหน่วยงาน อบต.และหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ได้ติดต่อยื่นข้อเสนอให้จัดทำแผนไป แต่เธอไม่มีเวลาสานต่อ ทำให้งบบudgetลงไป นอกจากเธอไม่มีเวลาไปแล้ว โอกาสในการได้รับความรู้ หรือได้รับการสนับสนุนในเรื่องอื่น ๆ ก็หมดไปด้วย เธอบอกถึงความรู้สึกที่ท้อแท้ในการทำหน้าที่ผู้นำของเธอมาก เธอเคยเหมือนกันที่ยอมสละเวลาไปประชุมร่วมกับสมาชิกที่ อบต. ซึ่งจัดขึ้นที่เชียงใหม่แบบไปเข้าเย็นกลับ เธอต้องจ้างคนช่วยขายของและดูแลพ่อแทน กลับมาที่บ้านเธอก็ทำงานบ้าน เตรียมอาหารสำหรับพ่อและลูก เธอเหนื่อยมากจึงทำให้ไม่อยากไปไหนอีก อนงค์เล่าว่า สมาชิกมักพูดเชิงตำหนิเธอว่า ถ้าไม่มีเวลานักก็เปลี่ยนให้คนอื่นเป็นประธานแทนจะดีกว่า เธอรู้ดีว่าการให้ความเชื่อถือศรัทธาในตัวเธอจากกลุ่มสมาชิกเริ่มลดลง จากการที่เธอไม่ได้มีโอกาสนำการสนับสนุนหรือกิจกรรมจากภายนอกเข้ามา การนัดประชุมก็จะมากันไม่ครบ ขอความร่วมมือให้ไปประชุมหรืออบรมแทนก็ไม่มีใครยอมไป เธอไม่แน่ใจว่าเป็นเพราะในช่วงหลังเธอไม่ได้ทำประโยชน์อะไรให้สมาชิก หรือเป็นเพราะสมาชิกไม่กล้าแสดงออก ทำให้เธอรู้สึกว่าตนเองหมดความสำคัญลง ถึงขั้นคิดจะลาออก เพราะคิดว่าตนเองไม่มีความสามารถที่ปฏิบัติหน้าที่นี้ให้ได้ดี จึงสมควรพิจารณาตนเอง แสดงให้เห็นถึงความน้อยเนื้อต่ำใจและหมดกำลังใจในการทำงาน

การดูแลสุขภาพ แต่ก่อนเธอเป็นคนที่มีระดับวังเรื่องสุขภาพของตนเองมาก เธอเล่าว่าหลังจากคลอดลูกคนเล็ก เธอไม่ยอมทำหมันแต่ใช้วิธีคุมกำเนิดโดยทานยาเม็ดคุมกำเนิด เธอให้เหตุผลว่า การทำหมันจะทำให้ร่างกายอ่อนแอ ทำงานหนักยกของหนักไม่ได้ อาจจะทำให้เธอทำงานได้ไม่คล่องตัวนัก เมื่อสามีไปทำงานต่างถิ่น ทำให้เธอสามารถรับภาระงานหนักแทนสามีได้บ้าง เช่น เธอสามารถตัดไม้หลักฝายไปร่วมกิจกรรมซ่อมสะพานของหมู่บ้านด้วยตนเอง โดยไม่ต้องจ้าง ไปตัดฟัน(หรือไม้บั่ว) จากป่าตามลำพังได้ เธอเตรียมสุขภาพตนเองให้รับงานหนักได้ แต่เธอไม่ได้เตรียมป้องกันตัวเองจากการติดโรคกับสามีผู้ย้ายถิ่น เธอยอมรับว่าสามีเป็นคนเจ้าชู้ และเธอเคยเตือนเรื่องนี้เกรงว่าจะนำโรคมาติดเธอ สามีบอกเธอว่าให้ไว้ใจเขา เขาไม่ใช่คนโง่ที่ไม่รู้จักป้องกันตัวเอง ซึ่งเธอก็เชื่อ โดยไม่ได้ป้องกันตนเองเมื่อมีเพศสัมพันธ์กับสามี ถ้าเกิดเป็นโรคเอดส์ขึ้นมาจริง ๆ เธอก็คงต้องยอมรับสภาพนั้นเพราะเชื่อใจสามี สภาพความเป็นอยู่และฐานะทางครอบครัวตอนนี้ค่อนข้างลำบาก รายได้ของสามียังน้อยเพราะเพิ่งไปทำงานได้ปีเศษ ๆ คงรออีกระยะหนึ่งความเป็นอยู่อาจจะดีขึ้นก็ได้ ในการซื้อข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัว ระยะนี้ไม่ได้ซื้อเลย

ส่วนใหญ่จะใช้ของเดิมไปก่อน รายจ่ายที่จำเป็นกว่ายังมีอีกมาก ยิ่งในช่วงหลังเธอไม่ค่อยได้ออกไปประชุมหรือร่วมกิจกรรมนอกหมู่บ้านเท่าใดนัก มีแต่ไปจ่ายตลาดเพื่อซื้อของมาขายในตอนเช้ามีดเท่านั้นซึ่งก็ไม่ได้แต่งตัวดีอะไรมากมายนัก ในเรื่องของพัฒนาตนเองในด้านความรู้ความสามารถนั้น อย่างที่กล่าวมาแต่ต้นแล้วว่า เธอไม่มีเวลาเป็นของตัวเองเลย เธอจะเลือกไปเฉพาะกิจกรรมที่สำคัญ ๆ เช่น ไปประชุมในนามของกรรมการหมู่บ้านฝ่ายสตรีที่ขอความร่วมมือมาและจะขาดการประชุมไม่ได้ เพราะไม่มีใครไปแทนเธออยู่แล้ว ดังนั้นโอกาสในการรับรู้เรื่องใหม่ ๆ ของเธอจึงมีน้อย เธอขอเวลาปรับสภาพชีวิตของครอบครัวให้ดีขึ้นก่อน จึงค่อยกลับมาพัฒนาตนเองในภายหลัง เธอหวังว่าทุกอย่างจะดีขึ้น เธอกล่าวเช่นนั้น

รายที่ 2 บัว ตั้งใจ

ครอบครัวของบัวมีสมาชิก 4 คน เธออายุ 39 ปี สามีอายุ 41 ปี และลูกชายอีก 2 คน อายุ 16 และ 8 ปี เธอไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ครอบครัวจะทำนาจ้างได้ค่าตอบแทนเป็นข้าวปีละประมาณ 30 ปี๊บ และมีอาชีพรับจ้างทำนาทำไร่ หางของป้าขาย สามีของเธอทำงานเป็นช่างเชื่อมที่โรงงานในกรุงเทพฯ โดยมีเป้าหมายเพื่อเก็บเงินสร้างบ้าน หลังจากที่มีสามีไปทำงานได้เกือบ 2 ปี เธอต้องอยู่ตามลำพังกับลูก ๆ ลูกคนโตอยู่ชั้น ม.ต้น คนเล็กอยู่ชั้นประถม ในฤดูทำนาเธอต้องออกไปทำนาจ้าง (เช่าที่ดินปลูกข้าวได้ผลผลิตแบ่งครึ่งกับเจ้าของนา) ในพื้นที่ประมาณ 2 ไร่ เดิมสามีจะเป็นคนไถนา เธอจะเป็นผู้ช่วยในการหว่านกล้า ไปเอามื้อ ถอนกล้า ปลูกและเก็บเกี่ยว หลังจากสามีย้ายถิ่น เธอต้องจ้างญาติในหมู่บ้านไถนาให้ในราคา ไร่ละ 600 บาท หลังจากนั้นเธอก็จะทำการหว่านกล้าเอง เสร็จแล้วเธอก็จะตระเวนไปเอามื้อ(แลกเปลี่ยนแรงงาน)คนอื่นก่อน เมื่อถึงเวลาถอนกล้า ดำนา แรงงานเหล่านั้นก็จะมาช่วยเธอทำ ซึ่งใช้เวลาเพียงครึ่งวันก็เสร็จ เพราะพื้นที่การปลูกไม่มากนัก โดยไม่มีการจ้างแรงงานเพิ่ม เธอจะทำหน้าที่แทนสามีในการดูแลต้นกล้า ทำคันทา ดายหญ้า เอน้ำเข้านาฯ ด้วยตนเอง และออกไปรับจ้างภายในหมู่บ้านจนหมดฤดูทำนา หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว เธอก็ปลูกถั่วลิสงในที่นาเดิม ประมาณ 3 งาน มีรายได้ปีละ 1,500-2,000 บาท ตอนสามีอยู่จะปลูกในพื้นที่ทั้งหมด 2 ไร่ สามีจะเป็นคนพ่นยาฆ่าหญ้าและยาฮอร์โมนเอง เมื่อสามีไม่อยู่เธอตัดสินใจเองในการลดพื้นที่ปลูกตามกำลังแรงงานของเธอที่สามารถทำได้ เธอต้องจ้างคนในหมู่บ้านพ่นยาแทนสามี ในอัตราค่าจ้างวันละ 200 บาท ใช้เวลา 1 วันก็เสร็จ การขุดผลผลิตถั่วลิสงเธอก็ทำเองใช้เวลาประมาณ 15 วัน โดยไม่ได้จ้างหรือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน เหมือนการทำนา

เธอมองว่าเธอไม่สามารถทำงานแทนสามีได้ทั้งหมด ถ้าเธอทำได้คงไม่ต้องเสียเงินจ้างรถไถนา จ้างพญา จ้างตัดไม้หลักฝ่ายร่วมกิจกรรมชุมชน และคงมีเงินรายได้เพิ่มอีกเยอะ ส่วนงานอื่น ๆ ที่เธอสามารถทำได้เองก็มี เช่น การเอาน้ำเข้านา การดูแลต้นกล้าเป็นระยะ ๆ เป็นต้น นอกจากนั้นเธอยังสามารถใช้แรงงานของเธอเพียงคนเดียวออกไปช่วยทำนาเอามือคนอื่น เพื่อแลกเปลี่ยนแรงงานในการทำนาด้วยตนเองโดยไม่ต้องจ้าง การทำนาก็สามารถทำได้มีผลผลิตเท่าเดิมด้วยกำลังแรงของเธอเองเธอกล่าวอย่างภาคภูมิใจ

บัว เล่าว่า การที่เธอยอมให้สามีไปทำงานในกรุงเทพ เป็นการตัดสินใจร่วมกันเพื่อหวังมีรายได้เป็นกอบเป็นกำเพื่อเก็บออมไว้สร้างบ้าน ในช่วงปีแรกของการไปทำงาน สามีจะส่งเงินมาครั้งละ 4,000 – 5,000 บาท อย่างสม่ำเสมอ และกลับมาเยี่ยมเธอและลูกที่บ้าน 1 เดือนต่อครั้ง แต่ครั้งก็จะมาซื้อวัสดุมาก่อสร้างบ้านครั้งละเล็กละน้อย 1 ปีผ่านไป บ้านของเธอพอเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาบ้าง เธอค่อยมีกำลังใจออกไปทำงานรับจ้างเพื่อเก็บเงินเพิ่มเติม จากเดิมการตัดสินใจภายในครอบครัวจะเป็นการตัดสินใจร่วมกัน เช่น การปลูกพืชในไร่ การออกไปทำงานหรือค้าขายนอกหมู่บ้าน การสร้างบ้าน เป็นต้น ส่วนการตัดสินใจภายในบ้านเธอจะเป็นผู้ตัดสินใจเอง หลังจากการย้ายถิ่นของสามี เธอจะเป็นผู้ตัดสินใจในการทำไร่ทำนาเอง รวมถึงรับผิดชอบรายได้รายจ่ายของครอบครัวทั้งหมด เช่น ตัดสินใจลดพื้นที่การปลูกถั่วลิสงตามความสามารถที่เธอจะทำได้ ออกไปทำงานรับจ้างหารายได้เพิ่มขึ้น เพราะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในด้านค่าจ้างทำการเกษตร เช่น การจ้างไถนา จ้างหีบกล้า จ้างพญา เป็นต้น รวมถึงค่าใช้จ่ายในการซื้อวัสดุก่อสร้างบ้านด้วย แต่การซื้อวัสดุบางอย่างก็ต้องปรึกษามีและให้สามีช่วยตัดสินใจ หากรายได้ไม่พอก็ต้องขวนขวายหาด้วยการยืมจากญาติหรือกู้จากกลุ่มออมทรัพย์ ในหมู่บ้าน

ในช่วงของปีที่ 2 สามีเริ่มส่งเงินมาให้บ่อยลง เพียงครั้งละ 1,000-1,500 บาท การส่งก็ไม่สม่ำเสมอ 2-3 เดือนจะส่งมาสักครั้งเท่านั้น เพียงบอกเหตุผลว่า เศรษฐกิจตกต่ำ ค่าจ้างลดลง การกลับมาเยี่ยมบ้าน 3 เดือนต่อครั้ง เธอต้องโทรศัพท์ไต่ถามข่าวคราวเสมอ จนกระทั่งญาติที่ทำงานในกรุงเทพกลับมาเยี่ยมบ้าน และเล่าให้เธอฟังว่า สามีไปติดพันผู้หญิง เธอรู้สึกเสียใจและผิดหวังในตัวสามีมาก จนเกิดอาการจุกแน่นในอก หายใจไม่ออก ต้องเข้าโรงพยาบาล สามีจึงกลับมาเยี่ยมดูแล จนกระทั่งอาการดีขึ้น และสัญญาว่าจะไม่เกิดเหตุการณ์แบบนี้ขึ้นมาอีก เธอยอมเชื่อใจสามีแต่ในใจยังคงหวาดระแวง จึงให้ลูกชายคนโตออกจากโรงเรียนไปทำงานกับพ่อที่กรุงเทพฯ เพื่อช่วยกันทำงานหารายได้มาสร้างบ้านให้เสร็จ ถ้าบ้านเสร็จก็คงได้กลับมาอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวเช่นเดิม

การที่เธอทราบข่าวความสัมพันธ์ของสามีกับผู้หญิงอื่น เธอถึงกับล้มป่วย และคิดว่าสามีมองไม่เห็นคุณค่าของเธอเลยถึงมีเรื่องแบบนี้เกิดขึ้น ความมั่นใจในตัวเองที่เคยมีหมดสิ้นลง เธอเล่าถึงความรู้สึกว่า รู้สึกเสียใจมากที่ได้รับข่าวที่สามีมีผู้หญิงคนอื่นที่กรุงเทพฯ ในขณะที่เธอสู้อุตสาหะทนลำบากออกไปทำงานเพื่อรายได้ของครอบครัว เก็บออมไว้สร้างบ้านที่กำลังเป็นรูปเป็นร่าง ทั้ง ๆ ที่สุขภาพไม่ค่อยดีนัก แต่สามีกลับหาเงินไปมีความสุขกับผู้หญิงอื่น ทำให้เธอคิดมากถึงกับอาการป่วยกำเริบ ไม่มีกำลังใจในการรักษาตัวเอง และคิดว่าตนเองหมดความสำคัญแล้ว

เธอเล่าว่า โรคที่เธอเป็นคือโรคคอกพอกเป็นพิษ อาการของโรคคอกพอกกำเริบเพราะเกิดจากความเครียด วิตกกังวล และการทำงานหนักเกินไป งานที่เคยทำร่วมกับสามี เช่น ขุดหน่อไม้ไปขายตลาดในเมือง เธอไม่สามารถทำเองได้ เธอก็ออกไปรับจ้างหารายได้ภายในหมู่บ้านแทน ต่อมาหลังจากที่ถูกชายคนโตออกไปทำงานกับสามีที่กรุงเทพฯ เธอจึงอยู่ลำพังกับลูกคนเล็ก เมื่อสามีกลับมาเยี่ยมบ้านได้ซื้อวัวให้เธอเลี้ยงสองตัว โดยให้เหตุผลว่าเป็นงานไม่หนักหนาอะไรอาจช่วยให้เธอผลิตเพลินไม่คิดมากในเรื่องสุขภาพ และเลิกวิตกกังวลเรื่องพฤติกรรมของสามี นอกจากงานบ้าน งานในไร่-นา และงานรับจ้างแล้ว เธอจึงต้องดูแลวัว ด้วยการให้น้ำ หาหญ้า หมดฤดูทำนาและรับจ้าง เธอก็จะออกไปเลี้ยงวัว แกวขายป่าไผ่ ๆ บ้าน

ภาระงานที่เพิ่มขึ้นทำให้เธอไม่ค่อยมีเวลาทำงานบ้านมากนัก เธอยอมรับว่าไม่ค่อยมีเวลาทำงานบ้านได้ทุกวัน เช่น การถูบ้าน ซักผ้าจะทำ 3-4 วันต่อครั้ง ในช่วงฤดูทำนาหรือต้องออกไปรับจ้างซึ่งต้องออกแต่เช้าทุกวัน งานบ้านเหล่านี้ก็จะกลับมาทำภายหลัง บางครั้งทำในช่วงกลางคืนถ้าไม่เหนื่อยเกินไป แล้วแต่โอกาส เพราะต้องใช้เวลางานนอกบ้านเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะช่วงฤดูทำไร่ทำนา เพราะถ้าขึ้นมัวแต่ทำงานบ้านงานในไร่ราก็จะไม่ทันการณ์ ถ้าทำนาของตนเองเสร็จเร็วโอกาสที่จะออกไปรับจ้างคนอื่นก็มีมากขึ้น นั่นเป็นรายได้ทั้งนั้น เธอรู้สึกเหมือนกันว่าเวลาในการดูแลเอาใจใส่ในงานบ้านจะลดน้อยลง เธอไม่มีความสามารถทำงานบ้านได้ดีเท่า ๆ กับไม่สามารถทำงานในไร่รนาแทนสามีได้ทุกอย่าง แต่สำหรับอาหารการกินต้องทำทุกวันโดยตื่นแต่เช้าทำอาหารให้ลูกก่อนไปโรงเรียนและสำหรับตนเองก่อนไปทำงาน เธอไม่มีเวลาเอาใจใส่เรื่องการเรียนหรือการทำการบ้านของลูกเท่าใดนัก ส่วนใหญ่ถ้ามีปัญหาเรื่องการเรียนลูกจะไปถามเพื่อนที่อยู่บ้านละแวกเดียวกันมากกว่า และมักจะไปขลุกอยู่ที่บ้านญาติหรือบ้านเพื่อนมากกว่าอยู่บ้านตัวเอง

การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน งานบุญ งานประเพณีต่าง ๆ เธอยังคงไปร่วมเช่นเคยทุกกิจกรรม เช่น งานทอดผ้าป่า งานศพ ฯลฯ ส่วนใหญ่จะไปช่วยงานในช่วงกลางคืนเป็นบางครั้ง และหยุดงานไปร่วมในวันประกอบกิจกรรมเท่านั้น แต่เดิมเคยไปพร้อมกับสามีทุกคืนหรือถ้าเป็น

กลางวันเธอจะหยุดงานไปช่วยทุกวันให้สามีไปทำงานในไร่ตามลำพัง ส่วนกิจกรรมการประชุมหมู่บ้านเธอก็จะไปประชุมแทนสามีทุกครั้ง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะจัดในช่วงกลางคืนหรือตอนเช้าก่อนออกไปทำงานนอกบ้าน ในส่วนของกิจกรรมพัฒนา เช่น การขุดลอกลำเหมือง การซ่อมแซมสะพาน เธอก็ไปแทนสามี แต่งานที่ทำส่วนใหญ่จะเป็นงานที่ไม่ต้องใช้แรงงานหนักเหมือนผู้ชาย เช่น การถางพงหญ้า การบริการน้ำดื่ม เป็นต้น ด้วยสุขภาพที่ไม่แข็งแรง เธอต้องจ้างคนไปตัดไม้หลักฝ่ายร่วมกิจกรรมหมู่บ้านด้วย

บัวได้เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ได้ปีเศษ ๆ หลังจากทีสามีย้ายถิ่นไปได้ไม่นาน รายได้จากการย้ายถิ่นที่สามีส่งมาไม่แน่นอน เธอฝากเงินออมเดือนละประมาณ 20 – 50 บาท ถ้าเดือนไหนรายได้ดีก็ฝาก 50 บาท ถ้ารายได้น้อยก็ฝากเพียงเดือนละ 20 บาท เธอให้เหตุผลของการเป็นสมาชิกว่า จะได้ใช้สิทธิในการกู้ยืมเงินในยามที่สามีส่งเงินมาช้า หรือส่งเงินมาน้อย ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายและเธอก็ใช้สิทธิในการกู้เงินมาแล้ว

บทบาทหน้าที่งานในชุมชนของบัวอีกบทบาทหนึ่งคือ การเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เธอยอมรับว่า ไม่สามารถทำหน้าที่นี้ได้เต็มที่เหมือนแต่ก่อน เดิมหากบางครั้งเธอติดภาระงานในบ้าน สามีจะเป็นผู้ช่วยเหลือเธอในการสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ทางด้านสาธารณสุข เช่น การชั่งน้ำหนักเด็ก การตรวจลูกน้ำ การสำรวจภาชนะเก็บกักน้ำ เป็นต้น เมื่อเธอต้องทำงานตามลำพังหลายอย่าง งานในหน้าที่ อสม. มักจะทำไม่ทัน ส่งรายงานล่าช้า เวลาที่มีการประชุม/อบรม เธอไม่สามารถหยุดงานไปได้เหมือนแต่ก่อน เพราะนั่นหมายถึงเธอต้องขาดรายได้ ตอนที่ลูกชายคนโตยังไม่ได้ไปทำงานกับสามีที่กรุงเทพ เธอได้ให้ลูกชายทำหน้าที่ อสม. แทน ก็ถูกประชดว่าน่าจะให้ลูกชายเป็นแทนเสีย เธอถูกตำหนิจากเจ้าหน้าที่และ อสม. ด้วยกัน เรื่องการทำงานของเธอ แต่หลังจากที่ลูกชายเธอต้องไปทำงานในกรุงเทพ เธอจึงคิดจะลาออกเปลี่ยนหน้าที่ให้คนอื่นทำแทนจะเหมาะกว่า เธอจะได้ไม่ถูกตำหนิด้วย ถ้าสามีเธอส่งเงินมาให้สม่ำเสมอ และไม่ต้องเก็บเงินสร้างบ้าน เธอคงไม่ต้องออกหารายได้เองทุกวัน และพอมีเวลาทำงานในหน้าที่นี้ได้ บางครั้งเธอก็ไม่สบายเพราะทำงานหนัก นอกจากขาดรายได้แล้ว เธอยังต้องมีค่าใช้จ่ายในการไปหาหมอ แม้ค่ารักษาพยาบาลไม่ต้องเสีย แต่ก็มียาจ่ายอย่างอื่น เช่น ค่ารถโดยสาร ค่าอาหาร เป็นต้น จริง ๆ แล้ว เธออยากทำหน้าที่นี้เพราะนอกจากได้เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ จากภายนอกแล้ว ยังมีสวัสดิการการรักษาพยาบาลให้เธอและครอบครัวด้วย เธอยอมรับว่าไม่สามารถทำหน้าที่ได้เหมือนเดิม อันเนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและสุขภาพด้วย จึงรู้สึกอึดอัดและน้อยใจตัวเองที่สุขภาพไม่แข็งแรง

การดูแลตนเองด้านสุขภาพ บัวเล่าว่าหลังจากที่สามีย้ายถิ่น เธอล้มป่วยหนักถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกที่ต้องรับผิดชอบงานทั้งงานในบ้านและนอกบ้านจนไม่มีเวลาเป็นของตัวเอง เมื่ออาการทรุดหนักไปตรวจจึงพบว่าเธอเป็นโรคคอกพอกเป็นพิษ ครั้งที่ 2 เมื่อเธอทราบข่าวว่าสามีนอกใจเธอคิดมากจนเครียดและหายใจไม่ออกต้องเข้าโรงพยาบาลอีก หลังจากนั้นเธอต้องทานยาเป็นประจำ เธอพยายามรักษาสุขภาพตัวเองเหมือนกันโดยไม่คิดมาก ไม่ทำงานหนักเกินกำลัง แต่ไม่ทำเลยก็ไม่ได้ แม้เธอจะได้ข่าวพฤติกรรมของสามีกับผู้หญิงอื่น เธอก็ไม่ได้ป้องกันตัวเองจากการติดโรคจากสามี เพราะคิดว่าสามีต้องกลัวติดโรคและป้องกันตัวเองอยู่แล้ว ถ้าถามถึงเรื่องเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัว เครื่องประดับแล้ว เธอเล่าว่าเสื้อผ้าเธอไม่เคยได้ซื้อเลยตั้งแต่สามีไปทำงานต่างถิ่นได้ปีกว่า ยิ่งเข้าโรงพยาบาลไปหาหมอบ่อย ๆ เงินก็หมดไปกับสิ่งเหล่านี้เสียเป็นส่วนใหญ่ และเธอก็ไม่มีแะใจคิดถึงเรื่องแต่งตัว ส่วนเครื่องประดับนั้นไม่ต้องพูดถึง เพราะเงินที่หามาได้นอกจากเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในครอบครัวแล้วเธอจะเก็บไว้สร้างบ้าน บ้านของเธอสร้างเสร็จยังไม่ถึงครึ่งหลัง รอไว้ให้บ้านเสร็จ สามีมีรายได้มากขึ้นเธอก็คงมีโอกาสดูแลตัวเองได้มากกว่านี้ สภาพเธอตอนนี้เหมือนกระดุกเดินได้ เพราะหลังจากเธอป่วย น้ำหนักของเธอจะลดลงเรื่อย ๆ ดูเธอแก่ลงไปเยอะ ทั้งๆ ที่อายุเพียง 39 ปีเท่านั้น ในเรื่องของการพัฒนาตนเองในด้านความรู้ อาชีพ ไม่ว่าจะเป็นการอบรมในหน้าที่ของ อสม.หรือการเข้าอบรมอาชีพสตรี ในช่วงหลังนี้เธอไม่เคยเข้าร่วมเลย

รายที่ 3 อร ผลดี

ครอบครัวของอรมีสมาชิกทั้งหมด 4 คน ประกอบด้วย อรอายุ 35 ปี สามีอายุ 38 ปี และลูกชายอีก 2 คน อายุ 12 และ 1 ปี ครอบครัวเธอไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง จึงต้องทำนาจ้างในพื้นที่ 3 ไร่ ได้ข้าวเปลือกเป็นค่าจ้างเก็บไว้กินได้ตลอดปี ก่อนการย้ายถิ่น สามีจะเป็นผู้จัดการเรื่องในไร่ นาทั้งหมดเพราะเธอต้องเลี้ยงดูลูกเล็ก ๆ ที่เพิ่งคลอดได้ 3-4 เดือน ส่วนงานภายในบ้านเธอจะเป็นผู้ดูแลเองทั้งหมด สามีจะช่วยบ้างถ้าว่างจากงานในไร่ นา เสร็จจากฤดูทำนาสามีได้ออกไปทำงานในโรงงานเชื่อมเหล็กที่กรุงเทพฯ ไปนานได้ประมาณปีเศษ ๆ แล้ว ตอนนั้นลูกของเธอคนเล็กอายุได้ประมาณเกือบ 1 ปี เธอจึงอยู่ตามลำพังกับลูกรวม 3 คน ในฤดูทำนาเธอต้องนำลูกคนเล็กไปฝากพ่อของเธอซึ่งอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันช่วยดูแล เพราะเธอต้องรับผิดชอบงานทั้งหมดแทนสามี เช่น การเตรียมแปลงหวานกล่ำ การถางหญ้า การดูแลเรื่องน้ำเข้านา ฯลฯ งานที่เธอไม่สามารถทำเองได้ เช่น การไถนา การหว่านกล้า เธอจะใช้วิธีจ้างแรงงานทำแทน ค่าจ้างรถไถในราคาไร่ละ 600 บาท ส่วนค่าจ้างแรงงานวันละ 80 บาท ส่วนงานในไร่ที่เคยปลูกถั่วลิสงในพื้นที่นา

3 ไร่ เธอไม่สามารถทำเองได้จึงตัดสินใจหยุดทำไร่ในปีนั้น และออกไปรับจ้างทำไร่แทนได้ค่าจ้างวันละ 80 บาท สำหรับเงินรายได้ที่สามีส่งมาให้ครั้งละเพียง 1,000-2,000 บาท ต่อเดือนเท่านั้น รายได้น้อยมากไม่พอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว เช่น ค่าอาหารของลูก 2 คน ค่านมลูกคนเล็ก ค่ารถรับส่งลูกไปโรงเรียน ค่าฌาปนกิจสงเคราะห์ ค่าไฟฟ้าประปา ฯลฯ นอกจากนั้นเธอยังต้องรับผิดชอบค่าจ้างรถไถ ค่าจ้างแรงงาน ค่าชำระหนี้สหกรณ์ เพิ่มขึ้นไปอีก เธอจึงต้องส่งลูกไปฝากเลี้ยง ที่ศูนย์เด็กในหมู่บ้านใกล้เคียง โดยเสียค่าจ้างเดือนละ 150 บาท ค่าอาหารวันละ 5 บาท เธอเริ่มออกไปรับจ้างทำนา หลังจากที่ทำนาของตนเองเสร็จ ออกไปรับจ้างทำไร่ และปลูกพืชผักสวนครัวนำไปขายภายในหมู่บ้าน เป็นค่าอาหารของลูก และค่าใช้จ่ายเล็ก ๆ น้อย ๆ ในบ้าน งานบ้านเธอไม่ค่อยมีเวลาทำเหมือนแต่ก่อน ปอยครั้งที่ปล่อยให้บ้านรกบางครั้งนานเป็นอาทิตย์สองอาทิตย์จึงจะถูบ้านสักที การซักเสื้อผ้าก็เช่นเดียวกัน สิ่งที่เธอทำนอกเหนือจากงานในไร่ นา คือ การปลูกพืชผักสวนครัวภายในบริเวณบ้านเพราะสะดวกในการดูแล และการรับดอกไม้ประดิษฐ์มาทำที่บ้าน หากหาเงินไม่ทันก็จะยืมจากพ่อซึ่งอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน และยืมจากกลุ่มออมทรัพย์ซึ่งเธอเป็นสมาชิกอยู่

เธอยอมรับว่า การที่ต้องจัดการเรื่องทุกอย่างภายในครอบครัวด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นงานในไร่ นา งานในบ้านและต้องรับผิดชอบรายได้รายจ่ายของครอบครัวเองทั้งหมด ทำให้เธอเหนื่อยทั้งกายและใจ แต่เธอก็รู้สึกภูมิใจที่สามารถหารายได้มาช่วยครอบครัวได้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชผักสวนครัว การรับจ้างทำดอกไม้ ซึ่งเธอไม่ค่อยถนัดนัก แต่เพื่อรายได้เธอได้ใช้ความพยายามในการทำเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว และเธอก็สามารถปรับตัวเองทำได้ ทำให้เธอมีความมั่นใจในตนเองมากขึ้น สามารถตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เพียงแต่เฉพาะเรื่องภายในบ้านเท่านั้น เช่น การจ้างแรงงานทำนา การปลูกพืชสวนเอง การรับจ้างทำดอกไม้ เป็นต้น เพราะแต่ก่อนสามีเป็นผู้ตัดสินใจเองทั้งหมดในการทำนาทำไร่ เธอเพียงแต่ช่วยบ้างเป็นบางครั้ง บางคราว และในช่วงหลังเธอไม่ได้ช่วยเลยเพราะต้องเลี้ยงลูกคนเล็ก เมื่อสามีไม่อยู่ภาระทุกอย่างจึงเป็นความจำเป็นที่เธอต้องรับผิดชอบ สามีก็ส่งเงินมาให้บ้าง ทำให้เธอต้องออกหารายได้เอง ในขณะที่ลูกยังเล็กอยู่ บางครั้งพ่อของเธอก็ไม่ว่างจะดูแลลูกให้เพราะต้องออกไปทำงานต่างถิ่นเป็นระยะ ๆ เหมือนกัน เธอจึงตัดสินใจส่งลูกไปฝากเลี้ยงที่ศูนย์เด็กเล็กต่างหมู่บ้าน ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นมาอีกทางหนึ่ง เวลาที่ลูกกลับจากศูนย์เด็กจะเร็วกว่าเวลาเธอกลับจากทำงานรับจ้าง เธอจึงต้องฝากลูกไว้ที่บ้านพ่อของเธอก่อนทุกวัน โดยให้ญาติพี่น้องดูแลแทนถ้าพ่อไม่อยู่ และเขาจะนำลูกมาส่งบ้านเมื่อเธอกลับมาในตอนค่ำ เวลาที่เคยดูแลลูกตลอดเวลาก็ตกน้อยลง ตั้งแต่ลูกไปอยู่ศูนย์เลี้ยงเด็ก จะป่วยบ่อยมาก กลับถึงบ้านมักจะงอแงและมากวนเธอ

เวลาทำงานบ้านตามประสาเด็กที่ห่างแม่ทั้งวัน เธอต้องหลอกล่อให้ลูกไปเล่นกับพี่ชาย เธอจะได้ทำงานได้สะดวกขึ้น แต่มักไม่เป็นผลทำให้เธอต้องดุต้องตี ต้องอารมณ์เสียกับลูกอยู่บ่อย ๆ เธอรู้สึกไม่ดีเหมือนกันที่ใช้อารมณ์กับลูกมากเกินไป เพราะบางครั้งเธอก็เครียดมากจากการทำงาน และรายได้ไม่พอกับรายจ่ายในแต่ละวัน และต้องมาเจอกับภาวะในครอบครัวที่ค่อนข้างวุ่นวาย ส่วนลูกคนโตอยู่ชั้นประถม เธอยอมรับว่าไม่มีเวลาดูแลเรื่องการเรียน ลูกจะไปทำการบ้านหรือเล่นอยู่บ้านญาติหลังจากกลับจากโรงเรียน รอจนเธอกลับมาจากการทำงานทุกวัน ลูกคนโตจะไม่ทักเธอเพราะรู้ว่าเธอเหนื่อย

สามีจะกลับมาเยี่ยมเธอและลูกเดือนละครั้ง บางครั้งก็สองเดือนต่อครั้ง ถ้าไม่กลับมาก็จะให้โทรศัพท์ติดต่อกันเดือนละประมาณ 2 ครั้ง กลับมาบ่อยนักก็ไม่ได้เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางและเสียตายเงินด้วย จริง ๆ แล้วเธอไม่ยากให้สามีไปทำงานที่อื่นเลย แต่ถ้าอยู่ที่บ้านยึดอาชีพทำนาทำไร่ โดยที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง จะรองานรับจ้างในช่วงฤดูอย่างเดียวก็ไม่พอกับค่าใช้จ่ายโดยเฉพาะในช่วงเศรษฐกิจเช่นนี้ เธอจึงตัดสินใจยินยอมให้สามีไป เพราะอย่างน้อยก็ได้รับค่าจ้างที่สูงกว่าในอัตราวันละ 150-200 บาท ถ้ารู้จักเก็บออมไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยก็สามารถอยู่ได้ เธอเล่าว่าสามีเป็นคนรักครอบครัว รายได้ที่ส่งมาน้อยเพราะเป็นช่วงไปรับงานใหม่ ในปีต่อไปอาจจะได้เพิ่ม และฐานะความเป็นอยู่ของเธออาจจะดีขึ้นก็ได้ ในช่วงนี้เธอก็ต้องอดทนและช่วยเหลือตัวเองไปก่อน ซึ่งเธอก็สามารถทำได้ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างเธอกับสามีไม่เปลี่ยนแปลงเท่าไรนัก เพียงแต่อยู่ห่างกันเท่านั้น จะโทรปรึกษากันบ้างในเรื่องการหารายได้เพิ่มของเธอ ส่วนใหญ่เธอจะตัดสินใจเองและบอกให้สามีรู้ภายหลัง อย่างน้อยก็ให้สามีได้รู้ในความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างลำบากของเธอ และไม่ประพาดนอกใจเธอเหมือนสามีภรรยาที่แยกกันอยู่คู่อื่น ๆ แม้เธอจะเชื่อใจสามี แต่ก็อดคิดหวัดระแวงไม่ได้ ในส่วนของการป้องกันตนเองจากการติดโรคทางเพศสัมพันธ์กับสามี เธอเล่าว่าเธอเชื่อใจสามีจึงไม่ได้ป้องกันตนเองแต่อย่างใด คิดว่าสามีคงไม่ทำความผิดรื้อนให้ครอบครัวแบบนั้น

ในส่วนของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน เธอเล่าว่า ถ้ารู้ล่วงหน้าว่าจะมีกิจกรรมชุมชน เธอต้องเตรียมหารายได้ไว้ล่วงหน้าเก็บเงินไว้ก่อนเพื่อว่าจะหยุดงานเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ ได้ และช่วยงานเขาได้อย่างเต็มที่ เธอไม่ได้ไปทุกวันเหมือนก่อน เช่น ถ้าเป็นงานศพ จะหยุดงานไปช่วยในวันดาหรือวันเผาเช่นเดิม ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ก็จะไปช่วยในตอนกลางคืนก่อนวันจัดกิจกรรม และหยุดงานไปช่วยในวันจัดกิจกรรมด้วย ส่วนกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งเดิมเป็นหน้าที่ของสามีจะไปเข้าร่วมทุกครั้ง เช่น การประชุม การขุดลอกเหมืองฝาย

การปรับปรุงถนน สะพาน และอื่น ๆ เธอจะเข้าร่วมเองและไม่เคยขาด ส่วนการตัดไม้หลักฝ่ายร่วม กิจกรรมหมู่บ้าน เธอจะใช้วิธีจ้างทำแทน เพราะในช่วงนั้นไม่มีใครดูแลลูก

ภาระงานที่เพิ่มขึ้น ทำให้เธอไม่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมอบรมส่งเสริมอาชีพสตรีเท่าใดนัก เธอเล่าว่าตั้งแต่สามีไม่อยู่ เธอไม่เคยได้ไปร่วมประชุม/อบรมเกี่ยวกับการให้ความรู้หรือส่งเสริมอาชีพแต่อย่างใด ในบางครั้งเห็นคนที่ไปกลับมาแล้วมาพูดคุยกัน เธอได้แต่เงี่ยหูฟัง ไม่กล้าพูด ไม่กล้าถาม เพราะเราไม่รู้เหมือนเขา รู้สึกเหมือนเป็นคนนอกสำหรับกลุ่มไปแล้ว เธอมักจะขาดการประชุมบ่อย ๆ จริง ๆ แล้วเธออยากเข้าร่วม อยากรู้ อยากเห็น อยากมีอาชีพเสริมอย่างอื่นบ้าง แต่ต้องใช้เวลาหลายวันในการร่วมกิจกรรมแต่ละครั้ง จะทำให้เธอต้องขาดรายได้ แต่ถ้าในช่วงนั้นเธอมีรายได้เพียงพอเธอก็สามารถเข้าอบรมได้เหมือนกัน แต่ก็ไม่บ่อยนัก และยิ่งถ้ามีกิจกรรมในชุมชนบ่อย ๆ เธอต้องหยุดงานไปช่วยชุมชนก่อน ถ้าหยุดงานเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสตรีอีก ก็ไม่สามารถทำได้ หากเธอมีเงินมีทองเหมือนเช่นสตรีแม่บ้านที่สามีไปต่างประเทศ ก็คงจะมีโอกาสได้ร่วมและพัฒนาตัวเองบ้าง เธอกล่าวอย่างน้อยเนื้อตัวใจในตนเอง

จากการที่มีรายได้จากการขายถัสน้อย เธอจึงฝากเงินออมทรัพย์น้อยในอัตราขั้นต่ำ คือ เดือนละ 20 บาท ถ้าเดือนไหนรายได้ดีก็ฝากเพิ่มขึ้นได้ อรก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ถูกยืมเงินจากกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์ช่วยเธอได้ในเรื่องของการเงินในยามขาดสน เธอเคยใช้สิทธิกู้มาแล้ว 2,000 บาท ให้ใช้คืนภายในสามเดือน

ในด้านสุขภาพของเธอจะแข็งแรงทำงานได้ปกติ แต่สภาพความเป็นอยู่ อาหารการกิน สุขภาพจิตของเธอแย่งลง จากสภาพบ้านที่ไม่ค่อยมีเวลาเอาใจใส่นัก อาหารการกินดี ๆ ต้องเก็บไว้ให้ลูกก่อน ถ้าสามีมีรายได้กลับมาเยอะก็จะทำลาบอร่อย ๆ ทานกับเขาบ้าง ถ้าถามถึงสุขภาพลูกของเธอ จะป่วยบ่อยหลังจากที่เธอส่งไปให้ศูนย์เด็กดูแล ลูกเคยป่วยหนักเข้าโรงพยาบาลครั้งหนึ่ง หลังจากไปศูนย์เด็กได้ไม่ถึงเดือน สุขภาพจิตเธอแย่มากเพราะต้องไปเฝ้าลูกที่โรงพยาบาลตามลำพัง กินไม่ได้นอนไม่หลับด้วยความเป็นห่วงลูก เงินก็ไม่มีเป็นค่ารักษาพยาบาล เธอต้องยืมจากอาแสงจันทร์เจ้าของร้านค้า จำนวน 1,000 บาท ไปใช้ก่อน เมื่อสามีส่งเงินมา เธอก็นำไปใช้คืน ซึ่งอาแสงจันทร์ก็ใจดีไม่คิดดอกเบี้ย ในการดูแลตัวเองเรื่องเสื้อผ้าเครื่องใช้ส่วนตัวผู้หญิง เธอจะไม่ค่อยได้ซื้อ ส่วนใหญ่จะรับบริจาคจากญาติ ๆ ผู้มีอันจะกินที่เขามาเปื้อนแล้วให้เรารับช่วงต่อ เก้าของเขาแต่สำหรับเรายังใหม่อยู่ใช้ได้ไม่ต้องซื้อให้เปลืองเงิน แต่ก็เคยมีที่ซื้อเครื่องแต่งตัวแต่งหน้าเองบ้าง นาน ๆ จะซื้อสักครั้งเพื่อเอาเก็บไว้ใช้ ถ้ามีงานกิจกรรมในหมู่บ้านที่เราต้องไปร่วมงานอยู่แล้ว โดยเธอจะหารายได้เก็บเงินเตรียมไว้เฉพาะส่วนนี้ แต่ถ้าบังเอิญมีรายจ่ายอื่นที่จำเป็นกว่าก็ไม่ได้ซื้อ เธอก็ใส่ของเก่าไปก่อน และมักจะเป็นเช่นนั้นอยู่บ่อย ๆ ในส่วนของการพัฒนาตนเอง

ในด้านความรู้ความสามารถ ก่อนสามีย้ายถิ่นเธอยังเลี้ยงลูกเล็ก ๆ เธอเคยไปร่วมกิจกรรมอบรมกลุ่มสตรีบ้างถ้าช่วงนั้นพอมีรายได้และสามีดูแลให้แต่ก็เป็นส่วนน้อย เมื่อสามีย้ายถิ่นไปแล้วเธอต้องรับผิดชอบภาระครอบครัวทุกอย่าง เธอยังไม่มีเวลาที่จะให้ตนเองในส่วนนี้มากขึ้น และไม่มีโอกาสไปเปิดหูเปิดตาเหมือนเพื่อน ๆ ที่ไปเที่ยวดูงานนอกหมู่บ้าน ทั้งที่อยากจะไปเหมือนกัน เพราะพวกที่ไปมักจะมาเล่ากันว่าสนุก ได้รู้ ได้เห็นสิ่งใหม่ ๆ ที่บ้านเราไม่มี เราก็ได้แต่แอบฟังเขาคุยกันอยู่เงียบ ๆ

รายที่ 4 สุณี ดวงแก้ว

ครอบครัวของสุณี ประกอบด้วยสมาชิก ทั้งหมด 5 คน คือ สุณีและสามี อายุ 32 ปี เท่ากัน ลูกชายคนโต อายุ 14 ปี ลูกสาวคนกลางอายุ 11 ปีและลูกชายคนเล็กอายุ 4 ปี เดิมสุณีและสามีทำงานที่กรุงเทพด้วยกัน โดยสามีทำงานรับจ้างในโรงงานทำพลาสติก ส่วนสุณีทำงานในโรงงานทอผ้า เมื่อลูกคนโตอายุได้ประมาณ 3 ขวบ และมีเงินเก็บได้มากพอ ทั้งคู่ได้กลับมาอยู่บ้านโดยมีเงินรายได้ที่เก็บออมไว้เตรียมสร้างบ้าน และเป็นทุนประกอบอาชีพการเกษตร ทำนาและทำไร่ ในที่นาของตนเองประมาณ 3 ไร่ ในการทำไร่ทำนาสามีจะเป็นผู้ดูแลงานทั้งหมด ส่วนเธอจะช่วยในเรื่องของการเตรียมอาหาร น้ำดื่มไปกินในไร่ ช่วยถอนกล้า ปลูกและเก็บเกี่ยว ในช่วงปีที่สองเธอต้องหยุดไปช่วยงานในไร่นาเพราะต้องเลี้ยงดูลูกคนที่สอง สามีก็จะจ้างแรงงานช่วยทำนาทำไร่ด้วย ค่าใช้จ่ายในครอบครัวเริ่มสูงขึ้น จากการมีสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้นเธอต้องหยุดทำงานและมีค่าใช้จ่ายในการทำนาทำไร่เพิ่มขึ้น เงินออมที่เก็บไว้ซึ่งตั้งใจว่าจะใช้ก่อสร้างบ้านด้วยเริ่มห่อยหรอลงไป ในปีต่อมา สามีจึงตัดสินใจกลับไปทำงานที่โรงงานเดิม และส่งเงินค่าใช้จ่ายให้เธอทุกเดือน ๆ ละประมาณ 7,000-8,000 บาท งานในไร่นาเธอจึงต้องรับผิดชอบจัดการเองทุกอย่าง งานที่เธอไม่สามารถทำเองได้ เช่น การไถนา การหว่านกล้า การฉีดพ่นยา เธอก็จะทำการจ้าง รวมถึงการจ้างแรงงานช่วยเธอเอามือด้วยอีก 1 คน คนที่รับจ้างส่วนใหญ่เป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน ส่วนงานที่เธอสามารถทำแทนสามีได้ เช่น การเตรียมดิน การหว่านกล้า การปักคันนา การดูแลเรื่องน้ำเข้านา การถางหญ้า เป็นต้น ในส่วนของการทำไร่ เธอตัดสินใจลดการทำไร่ลง จากเดิมทำ 3 ไร่ เหลือเพียง 1 ไร่ เพราะกำลังแรงงานเธอคนเดียวคงทำได้แค่นั้น เธอจะเสียเงินค่าจ้างพ่นยาไร่ละ 200 บาท ส่วนการปลูกและเก็บผลผลิตเธอจะทำได้ มีรายได้ประมาณ 3,000-4,000 บาท โดยไม่การแลกเปลี่ยนแรงงานหรือจ้างแรงงานเพิ่ม เธอมองว่า แม้เธอไม่สามารถ ไถนา หว่านกล้า แทนสามีได้ แต่เธอก็สามารถจัดการเรื่องการทำนาแทนสามีได้ทุกอย่าง แม้แต่การทำไร่ถั่วลิสงเธอก็สามารถทำได้เอง

หลังจากการย้ายถิ่นของสามี สุนีจะเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบรายได้และค่าใช้จ่ายของครอบครัวเองทั้งหมด เงินที่สามีส่งมาให้ทุกเดือนอย่างสม่ำเสมอ นอกเหนือจากค่าใช้จ่ายบริโภคในครัวเรือนแล้ว ก็จะเป็นค่าจ้างในการทำเกษตร และการซื้อวัสดุก่อสร้างบ้าน และในช่วง 3-4 ปีให้หลังเธอก็เข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านใหม่ที่สร้างจากเงินรายได้ที่สามีย้ายถิ่นส่งมาให้ การตัดสินใจในการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ภายในบ้านเธอจะปรึกษามีก่อนเสมอ รวมถึงการซื้อรถยนต์ไฮลักซ์ แต่การตัดสินใจในเรื่องค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในบ้าน ค่าการศึกษาบุตร หรือกิจกรรมในไร่นา เธอจะเป็นผู้ตัดสินใจเอง

หลังจากมีบ้านใหม่ ได้ 1 ปี เธอก็มีลูกคนที่สาม ความสัมพันธ์ระหว่างเธอและสามีเริ่มห่างเหินกัน สามีไม่ค่อยกลับมาเยี่ยมบ้าน และลดจำนวนการส่งเงินลงเหลือเพียงเดือนละประมาณ 700-1,000 บาท ทำให้เธอต้องออกหางานรับจ้างทำเพิ่มขึ้นเพราะต้องรับผิดชอบลูกถึง 3 คน ทั้งค่าอาหาร ค่านม ค่ารถไปโรงเรียน และค่าใช้จ่ายในครัวเรือนอื่น ๆ อีก ในช่วงนั้นเธอรู้สึกเครียดและหวาดระแวงสามีมาก จึงต้องตามไปดูถึงกรุงเทพและจับได้ว่าสามีไปมีผู้หญิงอื่นและกำลังมีท้อง ต้องใช้เงินจำนวนมากเป็นค่าทำขวัญและทำแท้ง เรื่องจึงจบลงได้ ในช่วงที่สามีไม่ส่งเงินมา เธอต้องออกไปทำนา-ทำไร่ และมีชายหนุ่มบ้านเดียวกันมาช่วยเธอทำงานเสมอ ๆ เสี่ยงอุบัติเหตุของชาวบ้าน ทำให้แม่ของเธอทราบและเข้าใจผิดในตัวเธอกับผู้ชายคนนั้น และส่งข่าวให้สามีเธอทราบบ่อยครั้ง ในที่สุดสามีได้กลับมาตกลงแยกทางกับเธอ และเธอก็ไปอยู่กินกับชายหนุ่มบ้านเดียวกันคนนั้น เธอยอมรับว่า ความห่างเหินระหว่างเธอกับสามี เริ่มต้นแต่ที่สามีมีผู้หญิงคนอื่น ไม่ส่งเงินมา ในขณะที่เธอทำงานอยู่บ้านเลี้ยงลูกและมีคนอื่นมาช่วยเหลือ ในสายตาชาวบ้านจะคิดว่าเธออกใจสามี แต่สำหรับเธอคิดว่าเป็นความเข้าใจผิด และเป็นการตกกระไดพลอยโจน ปัจจุบันเธอต้องออกจากบ้านที่เคยสร้างร่วมกันกับสามีคนเก่ามาอยู่บ้านสามีใหม่ซึ่งมีฐานะค่อนข้างยากจน ไม่มีที่ดิน ไม่มีสมบัติอะไร มีเพียงรายได้จากอาชีพรับจ้างไปวัน ๆ หนึ่งเท่านั้น เธอกล่าวอย่างน้อยเนื้อดำใจ

ในด้านความสัมพันธ์กับลูก ๆ เธอเล่าว่า ในช่วงที่สามีไม่ส่งเงินมาเธอจะออกไปทำงานนอกบ้านทุกวัน ทั้งงานรับจ้างทำนาทำไร่ ตัดฟันในป่า และงานรับจ้างทุกรูปแบบ เธอยอมรับว่า กลับเข้าบ้านเย็นทุกวัน บางครั้งก็ค้ำคอต แม่ของเธอเล่าว่า ลูก ๆ ไปเรียนหนังสือกลับมาเวลาไหนเธอไม่ได้สนใจ ลูกได้รับจดหมายเตือนจากทางโรงเรียนเรื่อยเรื่อยจึงไม่มีใครรู้จนกระทั่งถูกไล่ออกจากโรงเรียน เธอจึงส่งลูกไปทำงานกับสามีที่กรุงเทพ ลูกคนที่สองก็จะไปอยู่บ้านยาย(แม่ของเธอ) ซึ่งจะดูแลในเรื่องอาหารการกินรอเธอกลับมาจากทำงานทุกวัน ส่วนลูกคนเล็กเธอจะฝากยายใหม่เพื่อนบ้านดูแลทุกอย่างให้เสมอ เธอยอมรับว่าปัญหาครอบครัวที่เกิดขึ้นทำให้เธอไม่

อยากอยู่บ้านเลิกงานแล้วเธอจึงไม่ยอมกลับบ้าน ความสนใจงานในบ้านลดน้อยลง จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเธอและลูกพลอยแย่ไปด้วย มีแต่ลูกคนเล็กที่ยังไม่ประสีประสาเท่านั้นที่อยู่กับเธอในปัจจุบัน เธอจึงรู้สึกว่ตนเองไร้ค่าสำหรับทุก ๆ คน ยอมรับสภาพในสิ่งที่ตนเองตัดสินใจไปแล้ว

ในการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนหลังจากที่สามีย้ายถิ่นเธอยังคงเข้าร่วมกิจกรรมตามปกติ แต่ในช่วงหลังที่สามีส่งเงินมาน้อยและต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่เธอจะไปช่วยในช่วงกลางวัน ส่วนการจัดพิธีกรรมในช่วงกลางวันเธอก็ต้องหยุดงานเพื่อช่วยกิจกรรมชุมชนก่อนเสมอ ในส่วนของการประชุมและการพัฒนาหมู่บ้านเธอจะเข้าร่วมทุกครั้งไม่เคยขาด แม้แต่การไปตัดไม้หลักฝ่ายซ่อมแซมสะพานเธอก็ไปตัดเองโดยไม่ต้องจ้าง ในส่วนของความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อนบ้าน ในช่วงที่สามีของสุนีทำงานอยู่ในกรุงเทพและยังส่งเงินมาให้เธอสมำเสมอ (ช่วงที่ยังไม่มีปัญหาครอบครัว) เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการรับคนงานของโรงงานต่าง ๆ ก็ส่งข่าวให้ทางบ้านทราบ สุนีซึ่งสนิทสนมเป็นเพื่อนกับยายใหม่ที่มีลูกชายและกำลังว่างงานอยู่ ก็บอกข่าวและให้สามีช่วยเหลือในการเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ให้ที่พักพิง เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในฐานะคนในชุมชนเดียวกัน และยายใหม่ก็เป็นผู้มีบุญคุณต่อเธอในการช่วยเหลือดูแลลูกชายคนเล็กให้เธอเสมอมา เมื่อลูกชายส่งเงินมาให้แต่ละครั้ง ยายใหม่ได้มีโอกาสเข้าไปรับเงินในเมืองก็จะซื้อขนมมาฝากเด็ก ๆ ลูก ๆ ของสุนี และเมื่อสามีของสุนีมาเยี่ยมบ้าน นำเงินมาให้ก็จะทำอาหารเลี้ยงเพื่อนบ้าน รวมทั้งยายใหม่ด้วย แต่ครั้งก็จะมีการพูดคุยถึงข่าวสารแหล่งงานแล้วสู้กันฟัง มีผู้สนใจอยากไป มีการชักชวนกัน และสุนีก็จะกลายเป็นสื่อกลางในการบอกข่าวสารเหล่านี้ให้คนอื่น ๆ ในชุมชนที่สนใจสอบถามได้ด้วย สามีและญาติที่ทำงานอยู่กรุงเทพฯ จะคอยเป็นผู้ช่วยเหลือในถิ่นปลายทาง ผลก็คือ คนในชุมชนมีโอกาสในการหางานทำได้มากขึ้น ในช่วงนั้นเธอรู้สึกว่ทุกคนให้ความสำคัญต่อเธอไม่น้อย เพราะบ้านของเธอจะกลายเป็นแหล่งชุมนุมจัดเลี้ยงสังสรรค์อยู่บ่อย ๆ โดยเฉพาะในช่วงที่สามีหรือญาติ ๆ ที่ทำงานในกรุงเทพฯ กลับมาเยี่ยมบ้าน

ส่วนการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาศรีในด้านกรอบรมส่งเสริมอาชีพ สุนีไม่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมเลย เพราะในช่วงที่มีการอบรมเธออยู่ในช่วงที่มีปัญหาครอบครัวและต้องออกไปทำงานหารายได้ ไม่สามารถหยุดงานเพื่อร่วมกิจกรรมได้ และเธอก็ไม่กล้าขอเข้าร่วมกิจกรรมด้วย เพราะในสายตาชาวบ้านจะมองเธอเป็นผู้หญิงที่ประพฤติดัวไม่เหมาะสม เธอเกรงว่จะถูกรังเกียจจึงรู้สึกว่เป็นคนนอกของกลุ่มไป และไม่กล้าเข้าร่วมไปเรื่อย ๆ ยิ่งทำให้ขาดโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อน ๆ ความสัมพันธ์ยิ่งห่างเหินกันไปอีก

ในเรื่องของการดูแลสุขภาพ เธอค่อนข้างเป็นคนมีสุขภาพแข็งแรง สามารถทำงานหนักเอาเบาได้ ในการคุมกำเนิดเธอจะเป็นผู้คุมเอง โดยทานยาเม็ดคุมกำเนิดมาตลอด จนถึงเมื่อมีลูกคนที่สามเธอจึงตัดสินใจทำหมัน ในช่วงหลังที่สามีไม่ส่งเงินมา เธอต้องออกทำงานหารายได้เอง ทำงานหนักขึ้น ก็ไม่มีผลข้างเคียงแต่อย่างใด ส่วนการป้องกันตนเองจากโรคเพศสัมพันธ์ที่อาจติดต่อจากสามี เธอเล่าว่า แม้สามีจะไม่มีสัมพันธ์กับผู้หญิงอื่นจนถึงขั้นตั้งท้อง เธอก็ไม่ได้ป้องกันตัวเองเมื่อมีเพศสัมพันธ์กับสามี เธอรู้สึกกลัวเหมือนกัน แต่คิดเอาเองว่าคงไม่ติดเพราะสามีบอกว่าผู้หญิงคนนั้นยังเป็นเด็กนักเรียนไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับใคร แต่ในด้านจิตใจเธอจะรู้สึกเครียด และมักจะดื่มจัดเพื่อให้ลืมปัญหาต่าง ๆ เธอไม่ค่อยให้ความสนใจดูแลตนเองมากนัก ข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวที่เคยมี เช่น สร้อยคอและแหวน เธอก็ขายเอาเงินมาใช้จ่ายในครอบครัวหมด เสื้อผ้าใหม่ ๆ ก็ไม่มีโอกาสได้ซื้อ เพราะปกติเธอจะเป็นคนชอบแต่งตัว แต่งหน้าทาเลิปลความจำเป็นในครอบครัวทำให้เธอไม่มีเวลาสนใจในเรื่องเหล่านี้ ก็ยังคงใช้เสื้อผ้าเดิมที่มีอยู่ใสนาน ๆ ครั้งเมื่อมีกิจกรรมชุมชนที่สำคัญ ๆ เช่น งานประเพณีต่าง ๆ ก็จะไปซื้อสักชุดหนึ่งซึ่งไม่แพงนัก ในเรื่องของโอกาสในการพัฒนาตนเองโดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาสตรี เท่าที่ผ่านมามีเธอยังไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมใด ๆ เลย

รายที่ 5 สม คำสุข

ครอบครัวสมมีสมาชิกรวม 6 คน ประกอบด้วย สม อายุ 31 ปี สามีอายุ 40 ปี ลูกชายคนโตอายุ 13 ปี ลูกสาว 2 คน อายุ 9 และ 7 ปี และพ่อของสมชื่อพ่อสุข อายุ 68 ปี ซึ่งสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรงเนื่องจากป่วยเป็นโรคเบาหวานต้องไปหาหมอบ่อย ๆ ครอบครัวของสมมีอาชีพทำการเกษตรแต่ดั้งเดิม มีที่นาเป็นของตนเอง ประมาณ 3 ไร่ กว่า ๆ สามีของสมทำงานเป็นช่างเชื่อมในกรุงเทพฯ ทำมานานประมาณ 5-6 ปี แล้ว สมก็เคยไปทำงานรับจ้างทอผ้าที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่อายุ 14 ปี หลังแต่งงานเธอก็กลับมาใช้ชีวิตครอบครัวที่บ้านเกิด และหลังจากการย้ายถิ่นของสามี สมจึงทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน ดูแลกิจการในไร่นาด้วยตนเอง เพราะพ่อสุขมีสุขภาพไม่แข็งแรง จะมีหน้าที่เฝ้าบ้านดูแลลูก ๆ ของเธอเมื่อเธอไม่อยู่ งานที่เธอทำแทนสามีในไร่ นา ได้แก่ การเตรียมดินหว่านกล้า การเอาน้ำเข้านา การดูแลต้นกล้า เป็นต้น ส่วนงานที่เธอไม่สามารถทำเองได้ เช่น การไถนา การหว่านกล้า เธอก็จ้างแรงงานทำแทน ค่าจ้างไถนาไร่ละ 600 บาท ค่าจ้างถอนกล้า หว่านกล้าวันละ 80 บาท ในขณะเดียวกัน เธอก็ทำการถอนกล้า ปลูกและเก็บเกี่ยวด้วยการแลกเปลี่ยนแรงงานไปเอามือทำนากับคนอื่น เมื่อทำนาของตนเองเสร็จก็ออกไปรับจ้างต่อ ช่วงสามีไม่อยู่เธอจะหยุดการทำไร่ถั่วลิสง เพราะต้องทำเองทั้งหมดตั้งแต่การถางป่า เตรียมดิน

ปลูก ดูแลเรื่องหญ้า พนยา จนถึงชุดผลผลิต เธอจึงทำไม่ไหว ถ้าต้องจ้างคนอื่นทำก็ไม่คุ้ม จึงตัดสินใจไม่ทำดีกว่า แต่ยังคงออกไปรับจ้างทำไร่ของคนอื่น ซึ่งไม่ต้องรับผิดชอบทุกขั้นตอนเหมือนทำเอง ช่วงที่เศรษฐกิจยังดีอยู่สามีจะส่งรายได้มาให้เธอสม่ำเสมอ เดือนละ 4,000-5,000 บาท เงินรายได้ยังพอเพียงกับค่าใช้จ่าย เธอก็ออกไปทำงานรับจ้างบ้างไม่ไปบ้าง แล้วแต่โอกาส แต่มาในช่วงหลังสามีส่งเงินรายได้มาให้น้อยเพียงเดือนละ 2,000 บาท บางครั้งก็ส่งเดือนเว้นเดือน ทำให้รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว เธอจึงต้องออกหารายได้มากขึ้นกว่าเดิม เมื่องานในหมู่บ้านหมดเธอก็ออกตระเวนหางานทำในเมือง แต่ก็ยังหาไม่ได้ ในช่วงฤดูแล้ง เธอจึงตัดสินใจออกไปหางานทำในกรุงเทพฯ และเพื่อรับเงินรายได้จากสามีด้วย โดยทิ้งพ่อและลูก ๆ อยู่กันตามลำพัง

การที่สามีส่งรายได้มาน้อยทำให้เธอต้องรับผิดชอบในรายได้รายจ่ายของครอบครัวด้วยตนเองมากขึ้น แต่เดิมเคยพึ่งพาเงินรายได้ของสามีก็เพียงพออยู่ได้ แต่เมื่อรายได้ที่ส่งมาน้อยลงจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ทำให้สมต้องดิ้นรนหารายได้เองเพื่อให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายซึ่งนับวันจะเพิ่มมากขึ้น ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นค่าบริโภคในครัวเรือน ค่าจ้างทำการเกษตร ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาบุตร ค่ารักษาพยาบาลพ่อ เป็นต้น การที่เธอต้องออกหารายได้เองทำให้เธอสามารถตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ภายนอกครัวเรือนได้เพิ่มขึ้น เช่น การตัดสินใจไม่ทำไร่ การตัดสินใจจ้างแรงงานในการทำนา การตัดสินใจไปทำงานในกรุงเทพฯ เป็นต้น

การออกไปทำงานทำนอกรับจ้างหรือบางครั้งก็ไปทำงานถึงกรุงเทพฯ ทำให้สมไม่มีเวลาในการดูแลเอาใจใส่ครอบครัว โดยเฉพาะงานในบ้าน ในช่วงฤดูทำนาเธอต้องออกไปทำนาทุกวัน ทั้งดูแลจัดการทำนาของตนเอง การไปตอบแทนแรงงาน และการออกไปรับจ้าง ภารกิจการในช่วงเช้าของเธอคือทำอาหารให้ลูกก่อนไปโรงเรียน ทำอาหารสำหรับพ่อซึ่งจะเป็นอาหารคนละประเภทกัน และเย็นก็จะแวะตลาดก่อนกลับมาทำอาหารเย็นที่บ้านทุกวัน จะมีเวลาทำงานบ้านบ้างในช่วงกลางคืนเท่านั้น ถ้าเหนื่อยมาก ๆ ก็จะไม่ทำ หรือหลาย ๆ วันทำสักครั้ง ในช่วงหลังสามีส่งเงินมาน้อยไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว เธอจึงเข้ากรุงเทพฯ บ่อย ๆ เพื่อไปทำงานในโรงงานทอผ้าเดิมที่เคยทำตั้งแต่อายุ 14 ปี ซึ่งนายจ้างเดิมได้ให้การช่วยเหลือโดยการจ้างเธอเป็นแรงงานรายวันด้วยความสัมพันธ์ดั้งเดิมที่เธอเคยเป็นลูกจ้างของโรงงานมาก่อน นอกจากรายได้ที่เธอหาได้เองบ้างเมื่อไปกรุงเทพฯ เธอยังต้องการรับเงินรายได้จากสามีกลับมาเป็นค่าใช้จ่ายในบ้านแต่ละครั้งด้วย เธอเล่าว่า เมื่อเธอกลับเข้าบ้านแต่ละครั้ง บ้านจะรกจนดูไม่ได้ เพราะลูก ๆ ของเธอแต่ละคน นอกจากไม่ช่วยเธอทำงานบ้านแล้วยังชอบทำบ้านรกอีก มีเพียงลูกสาวคนกลางที่พอช่วยได้บ้าง เช่น ล้างจาน นึ่งข้าว เธอยอมรับว่าการที่ต้องออกไปทำงานนอกรับจ้างบ่อย ๆ ทำให้

โอกาสในการทำงานบ้านดูแลเอาใจใส่ลูก ๆ จะน้อยลงไปมาก สภาพภายในบ้านที่รกรุงรัง ทำให้เกิดความเครียดด้วยเหมือนกัน เพราะไม่มีเวลาพอที่จะทำในสิ่งที่เคยทำหรืออยากทำ แม้จะเหน็ดเหนื่อยจากภารกิจที่ต้องรับผิดชอบตามลำพัง แต่เธอก็ภูมิใจที่สามารถหาเงินรายได้มาเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัวได้ในขณะหนึ่ง

เธอเล่าว่าในช่วงที่เธอไม่อยู่ ลูกของเธอก็ช่วยเหลือตัวเองได้บ้าง คนกลางเป็นผู้หญิงอายุ 9 ปี สามารถนั่งตัวเองได้ คนโตเป็นชาย อายุ 13 ปี เป็นคนไปจ่ายตลาดซื้อของกินมาให้ตาสุขทำอาหารให้ทาน เด็กหญิงลูกคนกลางเล่าว่า “แม่จะไปตามเอาเงินจากพ่อบ่อย ๆ พี่ชายก็ชอบเที่ยวไม่ค่อยช่วยงานบ้าน เรียนหนังสือก็ไม่เก่ง สอบได้ที่ 32 จากนักเรียนในชั้น 32 คน น้องเล็กสอบได้ที่ 30 จากจำนวนนักเรียนในชั้น 31 คน ส่วนหนูสอบได้ที่ 6 แม่ไม่อยู่หนูก็ดูแลบ้านเองได้ แต่ยังทำกับข้าวไม่เป็น ตาทำกับข้าวไม่อร่อย คิดถึงแม่มาก อยากให้แม่กลับมาอยู่ด้วยตลอดไม่ต้องไปกรุงเทพฯอีก” สมัยอมรับว่า การที่เธอไม่มีเวลาดูแลลูก ๆ มีผลกระทบต่อ การเรียนของลูกอย่างเห็นได้ชัด ลูกต้องขาดความอบอุ่น สุขภาพร่างกายก็แย่ ผ่ายผอมลงไปมากในช่วงที่เธอไม่อยู่ และลูกสาวทั้งสองก็มีเหาเต็มผมไปหมด ส่วนลูกชายคนโตมักจะหนีไปเที่ยวนอกหมู่บ้านบ่อย ๆ เธอห้ามปรามลูกก็ไม่ยอมเชื่อฟัง ยังคงแอบไปอยู่เสมอ ๆ แม้แต่ในยามค่ำคืน แต่เธอก็จำเป็นต้องไปหารายได้ จะรอเงินจากสามีทางเดียวเหมือนแต่ก่อนคงไม่ได้ ไม่เช่นนั้นก็จะไม่มีเงินใช้จ่ายในครอบครัว เด็กหญิงเล่าต่อว่า “แม่รักอารมณ์เสียและดุถ้าพ่อไม่ส่งเงินมาให้ หนูอยากให้แม่มีเงินเยอะ ๆ จะได้อยู่ด้วยกันทุกวัน ไม่ต้องทิ้งบ้านไปไหนไกล ๆ อีก” สังเกตได้ว่าลูกของสมทุกคนจะผูกพันกับสมมากกว่าสามี จากการที่เด็ก ๆ พูดถึงแม่มากกว่าพ่อ สมเล่าว่าเธอเป็นผู้เลี้ยงดูให้ความใกล้ชิดกับลูกทุกคนตั้งแต่เล็กมาโดยตลอด ในขณะที่สามีต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากกว่าเธอ และไปทำงานในกรุงเทพฯนานถึง 5-6 ปี จะกลับมาเยี่ยมบ้านเพียงเดือนถึงสองเดือนต่อครั้ง ลูก ๆ ของสมจึงชินกับสภาพที่ต้องอยู่ห่างพ่อ และอยากให้แม่อยู่ใกล้ชิดมากกว่า

ในช่วงหลังสุขภาพของพ่อสุขดีขึ้น ช่วยเหลือตัวเองได้มากขึ้น ช่วงเธออยู่บ้านเธอก็จะทำอาหารให้พ่อทานทุกมื้อ ช่วงเธอไม่อยู่ต้องไปกรุงเทพฯ เธอก็จะให้เงินพ่อไว้ใช้จ่ายซื้ออาหารทำกินเอง พ่อสุขเล่าว่าอยากให้เธออยู่บ้านมากกว่า เพราะไม่มีคนไปซื้ออาหารสดที่ตลาดมาให้ หลานชายคนโตก็ชอบเที่ยวกลับบ้านค่ำ ๆ มีด ๆ จะใช้ว่ายนใครไม่ค่อยได้ ถึงจะมีเงินใช้บ้าง ไม่มีบ้างก็ไม่เป็นไร ขอให้อยู่พร้อมหน้าพ่อลูก พ่อก็ไม่ต้องเหนื่อยกับเด็ก ๆ ด้วย สุขภาพพ่อก็ไม่แข็งแรงนัก เดี่ยวก็ป่วยเดี๋ยวก็หาย ดิหน้อยถ้าพ่อป่วยสมก็จะอยู่ดูแลถ้าหายเดี๋ยวก็ไปอีก พ่อสุขบ่นเหนื่อยมากถ้าสมไม่อยู่ เนื่องจากต้องดูแล ทำกับข้าวให้หลาน บางครั้งก็ทะเลาะกับสม

เหมือนกันที่ไปกรุงเทพฯ ครั้งละหลาย ๆ วัน เพราะที่บ้านก็ไม่มีใคร พ่อสุขต้องเป็นผู้ปกครองไปส่งหลานชายไปสมัครเรียนชั้น ม.1 เอง โดยนั่งซ้อนรถมอเตอร์ไซด์ที่หลานชายเป็นผู้ขับไป

สมัยยอมรับว่า เธอไม่ได้ทำหน้าที่แม่และลูกที่ดีนัก จากการที่ต้องชวนขวายหาเงินให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายของครอบครัว และทำให้ต้องเครียด อารมณ์หงุดหงิดอยู่บ่อยครั้งที่กลับจากงานนอกบ้าน นอกจากต้องทำงานในบ้านแล้ว ยังต้องเจอกับบรรยากาศในบ้านที่ไม่ค่อยจะดีนักจากเสียงทะเลาะของลูก เสียงบ่นของพ่อ ในเรื่องที่ถูกทำบ้านรกและเธอทำอาหารไม่ถูกปากบ้างเป็นต้น ส่งผลให้ลูก ๆ มักจะเข้าหาเธอไม่ติด บางครั้งพ่อก็น้อยใจไม่ยอมพูดด้วยหลายวัน เธอก็ไม่มีอารมณ์พอที่จะเอากุ๊กเอาใจทุกคนเหมือนกัน เธอกล่าวพร้อมกับแสดงสีหน้าที่เหนียวหน่ายเต็มทน

ในช่วงปีถึงสองปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นช่วงฤดูแล้ง สมจะไปทำงานที่กรุงเทพฯ ครั้งละประมาณอาทิตย์หรือสองอาทิตย์จึงจะกลับมาดูแลบ้านสักครั้ง ในฤดูทำนาหรือช่วงเทศกาลต่าง ๆ สามี่จะกลับมาเยี่ยมบ้านบ่อยขึ้น นับได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างเธอและสามีน่าจะไม่มีปัญหา เพราะค่อนข้างพบกันบ่อย แต่เธอกลับเล่าว่า สามี่มักจะระแวงว่าเธอจะมีชู้ เวลากลับมาเยี่ยมบ้านถ้ามีโอกาสได้ดื่มและเมาจะอาละวาดและหาว่าเธอคบชู้ เขาจะคิดว่าเธอคงจะเหมือนสุนัขที่พอสามีอยู่ไกลก็เอาใจออกห่างไปคบผู้ชายอื่น เธอเป็นเพื่อนสนิทกันก็อาจจะเลียนแบบกันได้ เขายอมรับว่าเขาคิดมากกลัวเธอเป็นเช่นนั้น เธอเองก็ระแวงสามี่เหมือนกันแต่ไม่ได้แสดงออกหรือตามหึงหวงเช่นเขา แม้จะอธิบายอย่างไรสามี่ก็ยังไม่วายพูดถึงเรื่องนี้ทุกครั้งที่พบกัน

ในการมีส่วนร่วมกิจกรรมชุมชนหลังการย้ายถิ่นของสามี่ สมยังคงเข้าร่วมกิจกรรมทุกกิจกรรมของชุมชนไม่เคยขาด ยกเว้นในช่วงที่เธอไปทำงานในกรุงเทพฯ แต่ถ้าหากเป็นกิจกรรมสำคัญ ๆ เช่น งานบุญ งานประเพณีประจำปี เธอและสามี่ก็จะหยุดงานกลับมาร่วมทุกครั้ง ในกิจกรรมการประชุมหรืองานพัฒนาหมู่บ้านเธอก็จะไปแทนสามี่ทุกครั้งเช่นกัน นอกจากงานที่ใช้แรงงานหนัก เช่น ตัดไม้ซ่อมสะพาน เธอจะจ้างแรงงานชายไปตัดแทน เพราะเธอไม่ชินกับงานหนัก เนื่องจากเคยทำงานเย็บผ้าทอผ้าในกรุงเทพฯ ตั้งแต่วัยรุ่น งานที่เธอออกไปรับจ้างส่วนใหญ่เป็นงานประเภทปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิตเท่านั้น ส่วนกิจกรรมการพัฒนาสตรีแม่บ้านในชุมชนเธอยอมรับว่าไม่เคยได้ร่วมกิจกรรม อบรมหรือส่งเสริมอาชีพแม้แต่ครั้งเดียวในรอบสองปีที่ผ่านมา อาจเป็นเพราะในช่วงฤดูทำไร่ทำนา เธอต้องออกไปทำงานในไร่ นา พอถึงฤดูแล้งเธอก็เที่ยวไปมาทำงานในกรุงเทพฯ จึงไม่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ทั้ง ๆ ที่อยากเข้าร่วมเหมือนกัน อย่างน้อยเธออาจจะมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้น และอาจได้รู้จักสตรีหมู่บ้านอื่นที่เขามีอาชีพเสริมที่

หลากหลาย เป็นโอกาสให้ได้เรียนรู้งานอื่น ๆ ก็ได้ แต่เท่าที่เห็น ประธานกลุ่มก็ไม่เห็นจัดกิจกรรมอะไรต่อ เธอจึงหาทางออกไปหางานทำที่อื่นก่อน

ในเรื่องของการดูแลรักษาสุขภาพตนเอง สมเป็นคนที่มีสุขภาพค่อนข้างแข็งแรง เธอเล่าว่า เธอจะไม่ทำงานหนักหรือหักโหมเกินกำลัง เมื่อหมดงานรับจ้างในไร่นา เธอก็จะไปทำงานในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นงานที่เธอถนัดกว่างานตัดฟันในป่าช่วงฤดูแล้ง แต่ก็ทำให้เธอเหนื่อยจากการเดินทางไปมาบ่อย ๆ เครียดจากการที่ต้องหาเงินไม่ให้ขาดมือเพราะเธอต้องรับผิดชอบหลายชีวิตในครอบครัว ทุกคนต่างรอคอยการกลับมาของเธอพร้อมเงินรายได้เพื่อปากท้องและความอยู่ดีกินดีของพวกเขา ความรู้สึกของลูกและพ่อที่ต้องการให้เธออยู่บ้าน และรอคอยการกลับมาของเธอทุกครั้ง เธอรู้อยู่แก่ใจดี รู้สึกภูมิใจและเห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้น ครอบครัวของเธอจะอยู่อย่างยากไร้หรืออยู่ดีกินดีอย่างไรเธอเป็นคนสำคัญที่สุดของพวกเขาที่จะจัดการได้ ช่วงไหนที่เธอหาเงินได้เพียงพอเธอจะรู้สึกภูมิใจมากที่จะมีอาหารดี ๆ มีเงินใช้จ่ายเพื่อพวกเขาได้ แต่ถ้าช่วงไหนเงินรายได้ไม่พอจ่ายเธอจะรู้สึกเครียด อารมณ์หงุดหงิดพาลไปถึงพวกเขาทุกครั้งไป เธอยอมรับว่าภาระรับผิดชอบเหล่านี้ ทำให้อารมณ์ของเธอแปรปรวนอย่างไร้เหตุผล หากถามว่ามีเวลาดูแลตัวเองอย่างไร ก็สามารถตอบได้เลยว่าในช่วงหลังเธอไม่ค่อยได้สนใจตัวเองเลยก็ว่าได้ ปกติเธอเป็นคนรักสวยรักงาม ชอบแต่งตัว แต่งหน้า ทาเล็บ ทาปาก เมื่อต้องออกนอกบ้าน แต่เดี๋ยวนี้เธอไม่มีเวลาทำเช่นนั้นได้ เนื่องจากรายได้ที่หามาได้ส่วนใหญ่จะเป็นค่าอาหาร ค่ายา ค่ารถ ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นภายในบ้าน รวมถึงค่ามาปนกิจสงเคราะห์ที่ไม่เคยเว้นแม้แต่เดือนเดียว แม้แต่สร้อยคอทองคำน้ำหนัก 1 บาท ที่เธอเคยมีก็ถูกขายไปเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายเหล่านี้ไปหมดแล้ว จะมีซื้อเสื้อผ้าบ้าง เพราะเธอต้องใส่ไปทำงานในกรุงเทพฯ ในช่วงหลัง ๆ นี้เท่านั้น

กลุ่มสตรีแม่บ้านที่สามีย้ายถิ่นส่งเงินรายได้ดีและสม่ำเสมอ

รายที่ 1 พิศ คนไว

ครอบครัวของพิศมีสมาชิกทั้งหมด 4 คน คือ พิศอายุ 42 ปี สามียายุ 40 ปี ลูกชาย 2 คน อายุ 15 ปี และ 5 ปี ตามลำดับ คนโตอยู่มัธยมต้น ส่วนคนเล็กอยู่อนุบาล 2 สามีย่อออกไปทำงานต่างประเทศได้ 3 ปีแล้ว เธอไม่มีที่นาเป็นของตัวเอง จึงมีอาชีพทำนาจ้างในพื้นที่ 2 ไร่ รับจ้างทำไร่ทำนา รับจ้างก่อสร้าง และอื่น ๆ ทั้งภายในและนอกหมู่บ้าน แต่ก่อนเธอและสามีจะออกไปทำงานด้วยกันตลอดไม่ว่าจะเป็นงานในไร่นา หรืองานรับจ้างก่อสร้างตามที่ต่าง ๆ โดยสามีจะมีรายได้จากงานก่อสร้างในตำแหน่งช่างปูนวันละ 150 บาท ส่วนเธอมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยขนอิฐ หีวปูน ได้ค่าจ้างเพียงวันละ 70 บาท เท่านั้น ในปีแรกหลังจากการย้ายถิ่นของสามี เธอต้องทำนา

ตามลำพัง งานที่เธอทำแทนสามีได้เอง คือ การเตรียมดินหว่านกล้า บั่นคันนา ปล่อน้ำเข้านา ดูแลต้นกล้า ส่วนงานที่ทำแทนสามีไม่ได้ คือ การไถนา เธอต้องจ้างแรงงานชายในหมู่บ้านที่เขา มีรถไถนาทำให้ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีแรงงานประเภทนี้ออกตระเวนรับจ้างให้กับครอบครัวที่ไม่มี เครื่องมือการเกษตร หรือครอบครัวที่ไม่มีแรงงานชาย โดยคิดค่าจ้างไถนาในอัตราไร่ละ 600 บาท หลังจากฤดูทำนา เธอจะหยุดการทำงานไร่ถั่วลิสง แต่เธอยังคงทำงานรับจ้างทุกประเภทเหมือน เช่นเดิมทุกวันในช่วงฤดูการเกษตร เพราะรายได้ที่สามีส่งมาเดือนละประมาณ 10,000-12,000 บาท ส่วนใหญ่จะนำไปใช้หนี้ที่เกิดจากค่าใช้จ่ายในการไปทำงานสิงคโปร์ ประมาณ 80,000 บาท

หลังจากหนึ่งปีแรกผ่านไป ภาระหนี้สินในครอบครัวหมดลง เงินที่สามีส่งมาให้เพิ่มเป็น เดือนละ 20,000-30,000 บาท เธอเริ่มเก็บเตรียมไว้สำหรับสร้างบ้าน และในปีที่ 3 สามีได้กลับมา เยี่ยมบ้านและสร้างบ้านใหม่ให้เธออยู่กับลูกเสร็จแล้วก็กลับไปทำงานเช่นเดิม ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ จึงหมดไปกับการสร้างบ้าน ค่าของใช้อำนวยความสะดวกภายในบ้านครบครันและยังมีเงินเหลือ เก็บทุกเดือน เธอมีบ้านใหม่ ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ไม่ต้องทำงานหนัก ขนอิฐ หิ้วปูนเหมือน แต่ก่อน เธอจะหยุดทำนาจ้าง แต่เธอก็ยังคงออกไปรับจ้างทำนาเพื่อแลกกับข้าวเปลือกไว้กิน ตลอดปี และรับจ้างทำไร่บ้างแล้วแต่โอกาส ทั้ง ๆ ที่สามีไม่อยากให้ทำ บอกว่าเธอเหนื่อยมามาก แล้ว ให้หยุดดูแลบ้าน ดูแลลูกอย่างเดียว แต่เธอก็ยังหาโอกาสออกไปทำงานหารายได้เองบ้าง เธอมองว่าตนเองยังมีกำลังแรงงานและความสามารถในการทำงานได้ และสามารถทำงานแทน สามีได้หลายอย่างไม่เฉพาะแต่งงานในไร่นาจานนั้น งานซ่อมรั้ว ทำซุ้มปลูกต้นไม้ เธอก็ทำเองทั้งนั้น ปัจจุบันเธอมีเวลาทำงานบ้านมากขึ้น สามารถดูแลทำความสะอาดบ้านทั้งในและรอบ ๆ บริเวณ บ้าน ปลูกไม้ดอกไม้ประดับในบริเวณ ทำให้บ้านที่เพิ่งสร้างใหม่ดูร่มรื่นน่าอยู่มากขึ้น

ในเรื่องของความรับผิดชอบในด้านรายได้รายจ่ายและกิจการของครอบครัว แต่เดิม เรื่องภายในบ้านเธอจะเป็นผู้ตัดสินใจเอง ส่วนกิจกรรมนอกบ้านสามีจะเป็นผู้คิดและจัดการเอง ทั้งหมด เธอจะเป็นผู้ตามเท่านั้น เพราะการที่เธอไม่รู้หนังสือทำให้ขาดความมั่นใจในตัวเอง เธอ จึงต้องพึ่งพาสามีทุกอย่าง เมื่อสามีไม่อยู่เธอสามารถตัดสินใจกิจกรรมนอกบ้านได้มากขึ้น เช่น การจัดการเรื่องค่าจ้างงานในไร่นาจาน การติดต่อธนาคาร การชำระหนี้ เป็นต้น เธอกล่าวถึงความ รู้สึกว่า แม้เธอไม่รู้หนังสือเธอก็สามารถทำเรื่องเหล่านี้ได้เอง ทำให้เธอมีความมั่นใจมากขึ้น แต่ ในบางเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการซื้อข้าวของเครื่องใช้ที่มีราคาสูง เป็นพันเป็นหมื่น เธอต้องรอสามีกลับมา ซื้อให้ เช่น เธออยากได้เครื่องซักผ้า แม้เธอจะเป็นผู้ใช้เอง แต่เธอก็รอให้สามีเป็นผู้เลือกให้

ก่อนการย้ายถิ่นของสามี ลูกคนเล็กเธออายุได้เพียง 2 ปี คนโต อายุ 12 ปี บวชเป็น สามเณรอยู่ที่วัดในหมู่บ้าน ต้องกินข้าววัดเพราะเธอไม่มีเวลาทำให้อาหาร วันไหนที่ต้องทำงานในไร่นาจาน

ก็นำลูกคนเล็กไปฝาก พ่อแม่อีกหมู่บ้านให้ดูแลให้ ปัจจุบันเธอไม่ต้องทำงานหนัก มีรายได้จากการขายถั่วของสามีมาใช้จ่ายสำหรับลูกได้ไม่ขัดสน มีเวลาดูแลเอาใจใส่ลูกมากขึ้น ตอนเช้าก็ทำอาหารไปส่งให้ลูกคนโตที่วัดก่อนไปโรงเรียนทุกวัน ส่วนลูกคนเล็กหลังจากทานข้าวเช้าเสร็จ เธอก็ขับรถจักรยานยนต์ไปส่งที่โรงเรียนใกล้ ๆ หมู่บ้าน ช่วงกลางวันถ้าไม่ออกรับจ้างทำนาทำไร่ ก็จะทำงานบ้าน ตกเย็นก็ไปรับลูกกลับจากโรงเรียน แวะตลาด กลับมาทำกับข้าวให้ลูก ถ้ามีเวลาก็จะพาลูกนั่งรถไปเยี่ยมพ่อในอีกหมู่บ้านหนึ่ง เธอจึงมีเวลาสำหรับครอบครัวมากขึ้น เธอยอมรับว่า รายได้ที่สามีส่งมาแต่ละเดือน ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของเธอและลูกเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ลูก ๆ ได้ยุติกันดี เธอก็มีโอกาสได้ใกล้ชิดลูกมากขึ้น เธอรู้สึกภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความสุขสบายแก่ลูก ๆ ได้

แม้สามีเธอจะไปทำงานต่างประเทศ แต่สามีจะโทรศัพท์ถึงเธอทุกเดือน หลังจากโอนเงินเข้าธนาคารแล้วจะโทรถามทุกครั้ง และย้ำเสมอไม่ให้เธอออกไปทำงานรับจ้าง ให้ทำงานบ้าน และดูแลลูกอย่างเดียว เธอเล่าว่าแม้สามีจะส่งเงินมาและโทรถึงเธอทุกเดือน เธอก็อดวิตกกังวลห่วงใยสามีไม่ได้ ถึงกับต้องไปถามเมื่อ(หมอดู) ถึงความเป็นอยู่ของสามี หมอดูกลับทายว่าสามีมีผู้หญิงอื่น เธอต้องโทรไปถามความให้รู้เรื่อง ในช่วงที่สามีกลับมาเยี่ยมบ้านก็ทะเลาะกันเรื่องนี้ แม้จะได้รับการปฏิเสธจากสามีเธอก็ไม่วางใจ และสามีก็บอกว่าไม่วางใจเธอเช่นกัน กลัวเธอจะมีผู้ชายอื่นเหมือนเช่นภรรยาคนอื่นที่เคยมีประวัตินอกใจสามีมาแล้ว เธอจึงเผื่อเวลาอีก 1 ปี ที่จะครบสัญญาการทำงานของสามีจะได้กลับมาอยู่บ้าน แม้จะทะเลาะกันบ้าง แต่ก็ได้อยู่กันอย่างพร้อมหน้าพ่อแม่ลูก

ส่วนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน เธอจะไปร่วมอย่างสม่ำเสมอไม่ว่าจะเป็นงานบุญงานประเพณี ทั้งในและนอกหมู่บ้าน เพราะเป็นเรื่องที่คนในชุมชนเห็นความสำคัญและปฏิบัติร่วมกันมาโดยตลอด สำหรับการเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านเธอจะไปแทนสามีทุกครั้ง เขาขอความร่วมมือให้ทำอะไรก็ทำ ไม่เคยแสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้ง เพราะเธอคิดว่าตนเองไม่รู้หนังสือ ส่วนงานชุดลอก และปรับปรุงพัฒนาหมู่บ้านนั้น เธอก็ไปทำแทนด้วยเหมือนกัน ทำตามกำลังแรงที่มีอยู่ ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะฟันฟางหญ้า ผู้ชายจะทำเกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในกิจกรรมบางอย่างที่เป็นประเภทงานหนักที่หมู่บ้านขอความร่วมมือให้ทำ เช่น การไปตัดไม้เพื่อนำมาซ่อมสะพาน โดยให้นำไม้มารวมกันหลังคาเรือนละ 6 เล่ม เธอก็สามารถไปตัดไม้มาร่วมกิจกรรมด้วยตนเองโดยไม่จ้าง

ในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มพัฒนาสตรี พิศยังไม่มีโอกาสไปดูงานด้านอาชีพนอกหมู่บ้าน แต่เคยได้รับฟังการอบรมเกี่ยวกับสุขภาพ และทำดอกไม้ประดิษฐ์ เธอยอมเสียเงินค่า

ลงทะเบียนเพื่อเข้าอบรมการทำดอกไม้ประดิษฐ์ เพราะต้องการใช้เวลาที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองบ้าง หลังจากที่มีสามีไปต่างประเทศได้ปีกว่า ๆ เธอจึงมีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ หลังจากนั้นก็ไม่ค่อยมีโอกาสร่วมอีกเนื่องจากว่า ในช่วง 1 ปีให้หลังนี้ ประธานกลุ่มแม่บ้านไม่ค่อยว่าง การประสานงานเพื่อจัดกิจกรรมสำหรับกลุ่มสตรีเริ่มห่างไป เธอเล่าถึงประสบการณ์การเรียนรู้กับผู้อื่นว่า ปกติเคยเข้าร่วมกิจกรรมหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นการทำงาน กินเลี้ยงร่วมกัน การที่ได้มานั่งฟังเจ้าหน้าที่พูดถึงเรื่องความรู้ต่าง ๆ สอนทำในสิ่งไม่เคยทำ ได้พูดแลกเปลี่ยนความคิดในสิ่งที่เป็นเรื่องเป็นราวบ้าง เข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้างก็ไม่เป็นไร พอเอาไปคุยต่อได้ในสิ่งที่เข้าใจ สอนต่อได้ในสิ่งที่ได้ทำ แถมได้รู้จักเจ้าหน้าที่ที่มาสอนด้วย เมื่อจะได้ขอให้เขามาช่วยสอนทำอย่างอื่นอีก เพราะตอนนี้เธอมีเวลา และพร้อมที่จะพัฒนาตนเองแล้ว เธออยากเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยากจะไปดูงานด้านอาชีพของหมู่บ้านอื่น และอยากจะมีอาชีพอื่น ๆ ด้วย เพื่อทดแทนการไม่มีโอกาสเรียนหนังสือในวัยเด็กของเธอ เธอจะารู้ขีดเขียนผู้อื่น เธอรู้สึกอย่างนั้น

พิศเล่าว่า แต่ก่อนเธอไม่มีแม้แต่เงินฝากหรือเงินออม เงินที่หาได้ในแต่ละวัน ก็จะเป็นค่าใช้จ่าย ของครอบครัวไปเสียหมด เพิ่งมารู้จักการเก็บออมหลังจากที่มีสามีย้ายถิ่นไปแล้วในปีที่ 2 นี้เอง และสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านโดยฝากเงินออมเดือนละ 100 บาท จึงได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกับสมาชิกกลุ่มด้วยกันทุกเดือน ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงเวลาตอนเช้าก่อนออกไปทำงานกันทำให้ได้รู้ถึงปัญหาความเดือดร้อนของเพื่อนสมาชิกด้วยกัน ที่เขายื่นกู้เงินจากกลุ่มและเธอก็มีส่วนได้ช่วยเหลือเพื่อนจากเงินออมทรัพย์ด้วย

ในด้านการดูแลสุขภาพ แต่ก่อนถ้าพิศมีอาการป่วยก็มักจะปล่อยให้หายเอง เพราะไม่อยากเสียเวลาทำงานไปหาหมอ หรือถ้าเป็นมากก็จะไปหาหมอที่สถานีนานามัยใกล้หมู่บ้าน เพราะไม่ต้องเสียเงินมาก แม้แต่ตอนท้องลูกคนเล็กเธอยังคงตามสามีไปทำงานก่อสร้าง ขนอิฐ หิ้วปูน หลังจากการย้ายถิ่นของสามีเธอไม่ต้องทำงานหนัก มีเวลาดูแลสุขภาพมากขึ้น ยามเจ็บป่วยก็ไปหาหมอได้สะดวกขึ้นเพราะมีรถจักรยานยนต์เป็นของตนเอง สร้างความสะดวกสบายให้กับเธอเป็นอย่างมาก เธอยอมรับว่า เธอไม่ได้ป้องกันตนเองจากโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์กับสามี โดยให้เหตุผลว่า การไปทำงานต่างประเทศเท่าที่เธอทราบมาจะมีการตรวจโรคจากผู้ให้แรงงานทุก 6 เดือน ถ้าหากเป็นโรคติดต่อที่ร้ายแรงหรือมีเชื้อเอดส์ เขาก็จะส่งตัวกลับ สามีของเธอไม่ถูกส่งกลับแสดงว่าไม่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง เธอจึงวางใจและไม่ได้ป้องกันตัวเองในเรื่องนี้ ในเรื่องอาหารการกิน เธอก็มีเงินพอที่จะซื้อหาอาหารดี ๆ ให้กับตัวเองและลูกได้ เธอมีบ้านใหม่ที่สามีกลับมาสร้างให้เธออยู่อย่างสุขสบาย ซื้อรถจักรยานยนต์ให้เธอรับ-ส่งลูกไปโรงเรียนอีก 1 คัน แม้แต่ซื้อตุ้มหูหรือสร้อยคอทองคำเธอจะปรึกษาสามีว่า จะใส่แบบไหน ให้ซื้อในราคาหรือน้ำหนัก

เท่าใด เป็นต้น ส่วนเสื้อผ้าและเครื่องใช้ส่วนตัวเธอซื้อหาเอง สิ่งที่เราลืมบอกให้สามีซื้อให้คือ เครื่องซักผ้า คงต้องรอตตอนช่วงสงกรานต์นี้ที่สามีจะกลับมา การที่เราไม่ได้ออกไปทำงานในไร่ นาเหมือนแต่ก่อน ทำให้เธอมีเวลาพัฒนาตนเอง โดยการเข้ารับการอบรมได้ความรู้ ได้ฝึกทำดอกไม้ ประติมากรรม และได้ดูแลตัวเองมากขึ้น เธอว่าเดี๋ยวนี้หน้าตาเธอดีขึ้นไม่เป็นฝ้าดำจากแดด มือก็ไม่ ต้องด้านจากการขนอิฐหิ้วปูน แต่รู้สึกตัวว่าอ้วนขึ้น เธอพูดพร้อมกับหัวเราะและยกมือชี้หน้าของ ตัวเองให้ดู เธอเล่าต่อว่าในช่วงหลังสามีมักจะแสดงอาการหงุดหงิดและหวาดระแวงเธอบ่อย ถึงขั้น โทรถามกันทางโทรศัพท์ ย้ำไม่ให้เธอออกไปทำงาน ไม่ให้ไปเที่ยว ให้อยู่บ้าน ดูแลลูกอย่างเดียว

รายที่ 2 จำปา คิตติ

ครอบครัวของจำปามีสมาชิกทั้งหมด 5 คน ประกอบด้วย จำปาอายุ 34 ปี สามีอายุ 36 ปี ลูกสาว 2 คน อายุ 9 ปี กับ 1 ปี และแม่ของจำปาอายุ 68 ปี เธอมีที่นาเป็นของตนเองพื้นที่ ประมาณ 4 ไร่ เดิมเธอและสามีมักจะออกไปทำนาทำไร่ด้วยกัน ในฤดูทำนาสามีจะเป็นคนไถนา เตรียมดิน เธอจะเป็นผู้เตรียมอาหารน้ำดื่ม ช่วยหว่านกล้า สามีจะปักคันนา ดูแลเรื่องน้ำ และ ออกไปเอามือด้วยกัน หลังจากนั้นก็จะกลับมาช่วยกันถอนกล้า ดำนา โดยมีแรงงานที่ทั้งสองไป เอามือมาช่วยทำ ใช้เวลา 1 วัน ก็จะปลูกข้าวเสร็จ และสามีก็จะเป็นผู้ดูแลต้นกล้า เรื่องน้ำ จนถึง ฤดูเก็บเกี่ยว เธอและสามีก็จะออกไปเอามือและเก็บเกี่ยวด้วยกัน เสร็จจากการทำนาก็จะทำไร่ เนื่องจากไร่ของเธออยู่ไกลจากหมู่บ้าน ในช่วงทำไร่จึงมักไปค้างด้วยกันในไร่และจะนำลูกไปด้วย ตอนนั้นมีลูกคนเดียวอายุประมาณ 5 ขวบ พ่อยังไม่เสียชีวิต แม่จึงอยู่กับพ่อที่บ้าน สามีจะเป็น คนถางป่าเผาไร่ เตรียมดิน เธอก็จะมีหน้าที่ช่วยปลูกเท่านั้น ตอนนี้สามีไปทำงานประเทศสิงคโปร์ ได้เกือบ 4 ปีแล้ว งานในไร่เขาต้องรับผิดชอบตามลำพัง บางอย่างเธอก็ทำไม่ไหวเช่น การไถนา แม้เธอจะมีรถไถนาแต่เธอก็ต้องจ้างญาติไถนาให้โดยเสียค่าจ้างไร่ละ 600 บาท บางอย่างเธอก็ทำ แทนได้ เช่น การเตรียมดินหว่านกล้า การปักคันนา การเอาน้ำเข้านา และออกไปดูแลต้นกล้าบ้าง เป็นครั้งคราว ในช่วงสองปีหลังที่เธอท้องและมีลูกคนเล็กเธอจะทำการจ้างแรงงานทำแทนทั้งหมด และออกไปดูแลด้วยตนเองเป็นระยะ งานที่เธอจัดการแทนสามีได้คือการทำนา ซึ่งเธอมองว่า เธอสามารถทำงานที่สามีเคยทำได้เป็นส่วนใหญ่ แม้จะไม่เคยทำแต่เคยเห็นสามีทำและเธอก็ สามารถทำแทนได้ ส่วนการทำไร่เธอจะหยุดทำ เพราะไร่ที่ทำอยู่ไกลเธอจึงออกไปทำตามลำพัง ไม่ได้

แต่เดิมเธอและสามีจะช่วยกันทำนาทำไร่ ปลูกถั่วลิสงทั้งในที่นาและที่ไร่ สามีเป็นคน ขยันทำให้เธอขยันตาม มีรายได้ปีละ 7,000-8,000 บาท แลกกับความเหน็ดเหนื่อย เธอจะเป็น

ผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายของครอบครัวทั้งหมด แต่การคิดและตัดสินใจในการปลูกพืช เลือกพันธุ์พืช และจำนวนพื้นที่ที่จะปลูกสามีจะเป็นผู้จัดการเองทั้งหมด เธอจะเป็นผู้ตามไปช่วยในงานที่ทำได้ และรับผิดชอบงานในบ้านเท่านั้น หลังการย้ายถิ่นของสามี เธอได้รับเงินรายได้จากสามีทุกเดือน ๆ ละ 20,000-30,000 บาท นอกจากการต้องรับผิดชอบจัดการในรายได้และรายจ่ายของครอบครัวแล้ว เธอต้องตัดสินใจในกิจการในไร่ด้วยตนเอง เธอตัดสินใจจ้างแรงงานเอามือแทนเธอและสามี จ้างคนไถนาให้ และตัดสินใจไม่ทำอะไรต่อ ในส่วนของรายจ่ายจะเป็นค่าใช้จ่ายด้านการบริโภค ข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นในครอบครัว เงินมาปนกิจสงเคราะห์ เงินชำระหนี้ที่เกิดจากการกู้เพื่อไปทำงานต่างประเทศประมาณ 100,000 บาท เธอจะเป็นผู้รับผิดชอบจัดการทั้งหมด เธอรู้สึกภูมิใจที่สามารถดูแลกิจการนอกครอบครัวแทนสามีได้ สามารถดูแลจัดการค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นและตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ภายในครอบครัวได้มากขึ้น มีเงินทองเหลือเก็บสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวและทำให้เกิดความมั่นใจในตัวเองมากขึ้นด้วย ส่วนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเครื่องใช้อำนวยความสะดวกภายในบ้าน การซื้อเครื่องมือในการเกษตร เช่น รถไถ เครื่องตัดหญ้า สามีจะเป็นผู้จัดซื้อไว้ให้ เมื่อกลับมาเยี่ยมบ้านในแต่ละปี รวมถึงการซ่อมแซมบ้านด้วย หรือบางอย่างที่เธออยากได้ในช่วงที่จำเป็น เช่น เธออยากซื้อตู้เย็นในช่วงฤดูร้อน เธอจะโทรศัพท์ไปปรึกษาและจัดการไปซื้อเองได้ ในแต่ละเดือนเธอจะมีเงินเหลือเก็บมากพอที่จะเป็นทุนในการทำการเกษตรต่อเมื่อสามีกลับมาอยู่บ้านในปีหน้า หรือไม่ก็เป็นทุนต่อการให้สามีไปทำงานที่สิงคโปร์ต่อ ซึ่งการตัดสินใจไปต่อหรือไม่ขึ้นอยู่กับสามี ถ้าถามเธอ เธอก็ไม่อยากให้ไปอีก มีเงินเก็บเท่านั้นก็จะเพียงพอสำหรับเป็นทุนทำมาหากินได้แล้ว

สามีจะโทรศัพท์ถึงเธอทุกเดือน หรือบางครั้งถ้าเธอมีเรื่องสำคัญ ๆ เกี่ยวกับงานในครอบครัวหรือในชุมชนเธอก็จะเป็นฝ่ายโทรไปหา และสามีจะมาเยี่ยมเธอและลูกทุกปี พักอยู่บ้านประมาณหนึ่งเดือนก็กลับไปทำงานต่อ มีคนเล่าให้เธอฟังเหมือนกันว่าผู้ชายที่ไปทำงานเมืองนอกมักจะหาคุณอนงค์เป็นคนไทยเหมือนกันมาอยู่ด้วยเพราะต่างคนต่างเหงา เมื่อหมดสัญญาจ้างก็จะแยกกันต่างคนต่างไป ในแต่ละปีที่สามีมาเยี่ยมบ้านเธอมักจะเลียบ ๆ เคียง ๆ ตามเหมือนกันแต่ยังไม่พบพิรุณ และคิดว่าสามีคงไม่ทำ เพราะเงินรายได้ที่ส่งมาให้เธอทุกเดือนเป็นจำนวนมากและสม่ำเสมอ แต่ก็ยอมรับว่าหวาดระแวง ถ้ามีจริงเธอก็กลัวติดโรคเอดส์เหมือนกัน เพราะเธอไม่เคยป้องกันตัวเองจากการมีเพศสัมพันธ์กับสามีเลย

ปัจจุบันลูกคนเล็กของเธออายุได้ปีกว่าแล้ว เธอจะเลี้ยงดูด้วยตัวเอง เพราะงานในนาเธอก็ให้เขาทำเป็นนาจ้าง งานในไร่เธอก็หยุดทำ เงินรายได้ที่สามีส่งมาเพียงพอสำหรับเลี้ยงดูลูก ๆ และครอบครัวได้ การที่เธอไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้าน เธอสามารถให้ความอบอุ่น ใกล้ชิด

ลูกตามบทบาทของแม่ที่พึงมีให้ลูกได้ เช่น การดูแลเรื่องอาหารการกิน ให้นมลูกด้วยตนเอง ดูแลพาไปตรวจสุขภาพ ฉีดวัคซีนตามที่หมอนัดไม่เคยขาด ลูกของเธอสุขภาพแข็งแรง เป็นเด็กร่าเริง ยิ้มง่าย คงเป็นเพราะได้ใกล้ชิดและได้รับความอบอุ่นจากแม่ เธอคิดเช่นนั้น สำหรับลูกคนโต จะดูแลเรื่องการเรียนของลูกบ้าง เริ่มสอนให้ทำงานบ้าน เช่น ล้างจาน ถูบ้าน เพราะเป็นลูกผู้หญิง จึงอยากให้รู้จักงานบ้านงานเรือนเหมือนที่เธอเคยถูกสอนมาเช่นนั้น และลูกก็ช่วยเธอทำบ่อย ๆ นอกจากนั้นยังช่วยดูแลน้องในวันหยุดโรงเรียน ทำให้เธอและลูก ๆ มีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันอยู่เสมอ ๆ เธอรู้สึกดีใจที่ลูกมีสุขภาพแข็งแรงและเป็นเด็กดีว่านอนสอนง่าย

เธอสามารถเลี้ยงดูแม่ได้อยู่อย่างสุขสบาย แม่จะช่วยเธอดูแลลูกคนเล็กให้เธอด้วย ช่วยทำอาหาร งานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เธอกับแม่จะมีกิจกรรมร่วมกันทุกวัน ทั้งงานบ้าน และดูแลลูก ๆ อาหารการกินดี ๆ เธอก็สามารถสรรหามาให้แม่ได้ถ้ามีโอกาสเข้าไปในเมือง เช่น เวลาไปถอนเงินจากธนาคาร เธอก็จะจัดการซื้อข้าวของเครื่องใช้ เสื้อผ้าให้แม่ อาหาร ผลไม้ตามฤดู มาให้แม่ทานเสมอ ๆ เธอได้ปรับปรุงบ้านสร้างห้องน้ำภายในบ้าน เพื่อให้แม่ซึ่งอายุมากแล้วได้รับความสะดวกสบายไม่ต้องขึ้นลงบันไดในตอนกลางคืน เนื่องจากบ้านของเธอเป็นบ้านใต้ถุนสูง ส่วนภายในบ้านก็มีสิ่งของเครื่องใช้อำนวยความสะดวกครบครัน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เครื่องซักผ้า ฯลฯ เธอกล่าวว่า สิ่งเหล่านี้สามารถให้ความสุขสบายแก่เธอ สมาชิกในครอบครัวซึ่งรวมถึงแม่ของเธอด้วย เธอรู้สึกภูมิใจที่ได้ทำให้แม่มีความสุข และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แม่ของเธอไม่ค่อยเจ็บป่วย สุขภาพแข็งแรงดีมาก และสามารถให้การดูแลครอบครัวในฐานะเป็นแม่ที่ให้ความอบอุ่นแก่ลูกได้และเป็นลูกที่สามารถเลี้ยงดูพ่อแม่ได้ ทำให้เธอรู้สึกว่าตนเองเป็นคนสำคัญที่สุดในครอบครัวที่สามารถสร้างความสุขให้กับทุกคนได้

เธอจะไปร่วมกิจกรรมชุมชนทุกกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ แม้ในขณะที่เลี้ยงลูกเล็ก ๆ เธอก็จะฝากแม่ให้ดูแลแทน หรือไม่ก็จะสับเปลี่ยนกับแม่ให้ไปช่วยงานบ้างไม่เคยขาด ในการประชุมหมู่บ้านเธอก็จะไปแทนสามี ส่วนกิจกรรมการพัฒนาที่ต้องใช้แรงงาน เช่น การซ่อมสะพาน เธอก็จะจ้างแรงงานชายเข้าร่วมแทนเธอ แม้จะได้รับการยกเว้นเนื่องจากเธอเป็นแม่ลูกอ่อน แต่เธอคิดว่า เธอพอมีรายได้พอที่จะจ้างแรงงานช่วย นอกจากจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนแล้ว ยังได้มีโอกาสช่วยญาติพี่น้องให้มีรายได้ด้วย ส่วนใหญ่คนที่ไปเป็นแรงงานแทนเธอจะเป็นเครือญาติเดียวกันทั้งนั้น นอกจากนั้นเธอจะช่วยบอกข่าวสารเกี่ยวกับการทำงานต่างประเทศซึ่งได้รับจากสามี ช่วยให้คำดีซึ่งเป็นญาติพี่น้องของเธอได้ไปทำงานที่ประเทศสิงคโปร์เช่นเดียวกับสามีของเธอ ในแต่ละปีที่ทั้งสองกลับมาเยี่ยมบ้าน ก็จะมีการจัดเลี้ยงสังสรรค์ต้อนรับกัน โดยเชิญญาติพี่น้องเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาสังสรรค์ เฮฮากันเป็นที่สนุกสนาน ซึ่งก็จะมีกำนันพุดคุย เล่าสู่ประสบการณ์

ของคนไปต่างประเทศกับคนอยู่ในชุมชนให้กันและกัน ญาติพี่น้องก็พลอยอิมหน้าสำราญไปด้วย ทุกครั้งที่สามีของจำปากกลับบ้าน ก็จะใช้เงินรายได้จากการขายดินซ่อมแซมต่อเติมบ้าน โดยมีศักดิ์เป็นแรงงานช่วยเหลือ โดยไม่คิดค่าจ้างและไม่ต้องจ้างคนอื่นด้วย เพราะทั้งสองเป็นช่างก่อสร้างอยู่แล้ว ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนอกจากความเป็นเครือญาติแล้ว จึงเกิดจากการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องนั่นเอง จำปาจึงกลายเป็นผู้สื่อข่าวในการให้ข้อมูลแหล่งงาน ขั้นตอนการทำงาน แก่ญาติพี่น้องและคนในชุมชนที่อยากไปทำงานต่างประเทศด้วย ญาติพี่น้องและคนที่เธอให้ช่วยเหลือ ก็ให้ความสำคัญแก่ครอบครัวของเธอ ด้วยการให้ความช่วยเหลือตอบแทนในการทำกิจกรรมในครอบครัวของเธอด้วย จากความสัมพันธ์ดังกล่าว นับเป็นส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่การย้ายถิ่นให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ส่วนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสตรี หลังจากที่มีย้ายถิ่นไปได้ประมาณสองปี เธอได้มีโอกาสเข้ารับการอบรมเรื่องการอนามัยแม่และเด็ก ที่จัดในหมู่บ้านอยู่หนึ่งครั้ง ซึ่งตอนนั้นเธอกำลังตั้งท้องลูกคนที่สอง ทำให้เธอได้รับความรู้ในการดูแลตนเองด้านสุขภาพของสตรีตอนตั้งครรภ์ หลังคลอด การเลี้ยงดูลูกด้วยนมแม่ การทำอาหารสำหรับทารกวัยต่าง ๆ การทำวัคซีน รวมถึงการวางแผนครอบครัวด้วย เธอได้ตัดสินใจทำหมันหลังคลอด ปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ทุกอย่าง ในเรื่องของการดูแลสุขภาพตนเอง การเลี้ยงดูลูก ลูกคนเล็กจึงมีสุขภาพแข็งแรงมากกว่าลูกคนโตเมื่ออยู่ในวัยเดียวกัน แม้สามีจะไม่อยู่เธอก็สามารถดูแลตนเองได้ ในขณะที่ตั้งท้องและเลี้ยงลูกเล็ก ๆ เอง โดยมีแม่ของเธอคอยช่วยเหลือดูแลด้วย ถึงมีสามีอยู่ด้วยคงช่วยอะไรได้ไม่มากเพราะเขาไม่มีความรู้หรือสนใจในเรื่องอนามัยแม่และเด็ก และคิดว่าเป็นหน้าที่ของเธอที่ต้องเลี้ยงดูลูกเองตั้งแต่ตอนเลี้ยงลูกคนโตสามีก็ไม่มึบบทบาทในเรื่องนี้มากนัก อาจช่วยดูแลบ้างเป็นครั้งคราวที่เธอต้องทำงานบ้าน จึงเป็นหน้าที่ของเธอโดยตรงที่ต้องหาความรู้เพื่อดูแลตนเอง ดูแลลูก การที่เธอไม่ต้องออกไปหางานทำ เพราะมีรายได้จากสามีสม่ำเสมอทำให้เธอมีโอกาสมากขึ้นในการดูแลตนเอง ส่วนกิจกรรมด้านอาชีพทำหมันไม่อัปเดตที่จัดในหมู่บ้าน เธอไม่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมเพราะเป็นช่วงที่ต้องเลี้ยงลูกเล็ก ๆ สุขภาพยังอ่อนแอเกินกว่าจะไปหาหมอนไม้ หาหมอนไม้จากในป่าด้วย เธอจึงพลาดโอกาสไป แต่ถ้ามีการจัดกิจกรรมอีกในครั้งต่อไป ลูกพอโตบ้างแล้ว เธอจะเข้าร่วมอย่างแน่นอน เพราะเห็นคำใบ้เพื่อนบ้านที่ร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสไปดูงานกลุ่มอาชีพอื่นนอกหมู่บ้านแล้วกลับมาเล่าให้ฟังว่า กลุ่มสตรีหมู่บ้านอื่นเขาพัฒนาไปถึงขั้นรวมกลุ่มสร้างอาชีพร่วมกัน สามารถสร้างรายได้ให้ครอบครัวได้เป็นกอบเป็นกำ สามีก็ไม่ต้องออกไปทำงานต่างจังหวัด แต่ละคนก็พูดจาจะฉาน เก่ง ผิดกับคนบ้านเราที่ซื่อๆ ไม่กล้าแสดงออก เวลาประชุมก็หลบมุมอยู่ข้างหลัง เป็นต้น และชักชวนเธอให้เข้ากลุ่มด้วย ทำให้เธอ

สนใจ เพราะตอนนี้เธอพร้อมแล้วลูกคนเล็กก็โตบ้างแล้ว เธอกล่าวว่า เธอไม่ได้หวังที่จะมีรายได้มากมายจากความรู้หรืออาชีพใหม่ ยอมรับว่าอาจเป็นส่วนหนึ่งถ้าทำให้สามีไม่ต้องไปทำงานที่อื่น แต่เธออยากเข้าสมาคมกับกลุ่มสตรีกลุ่มอื่น ๆ บ้างมากกว่า อยากเปิดหูเปิดตาเปิดโลกกว้างให้กับตัวเองบ้าง เท่าที่ผ่านก็ได้แต่ทำอะไรทำนาหาเงินอยู่แต่ในหมู่บ้าน พอสามีมีรายได้ดี มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ก็ต้องดูแลบ้าน ต้องเลี้ยงลูกเล็ก ๆ ไม่มีโอกาสไปไหนอีก ตอนนี้ลูกโตแล้ว เธอจึงอยากใช้เวลาดูแลตัวเองบ้าง ในช่วงหลังนั้นนอกจากซื้อเสื้อผ้าของใช้ให้ลูก ๆ และแม่แล้ว เธอก็จะซื้อเสื้อผ้าของใช้ให้กับตัวเองด้วย รวมถึงเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น สร้อยคอ สร้อยแขน และแหวน เธอมีครบหมดแล้ว แต่ไม่ค่อยได้ใส่เพราะไม่ได้ไปไหน ก็เอาออกมาชื่นชมบ้าง ใส่ไปรวมกิจกรรมหมู่บ้านบ้าง แต่สามีห้ามไม่ให้ใส่ไปในเมืองกลัวจะเป็นอันตราย ซึ่งเธอก็เชื่อ เธอรู้สึกภูมิใจที่สามารถมีสมบัติมีค่าเป็นของตัวเองได้กับเขาเหมือนกัน

รายชื่อ 3 คำใบ้ อาชญากรรม

ครอบครัวของคำใบ้มีสมาชิกทั้งหมด 3 คน คือ คำใบ้อายุ 43 ปี สามีอายุ 44 ปี และลูกชาย อายุ 17 ปี ครอบครัวของเธอมีกินเป็นของตนเอง จำนวน 3 ไร่ มีอาชีพทำการเกษตร เช่นเดียวกับคนในชุมชนทั้งหลาย ในฤดูทำนา แต่เดิมเธอจะมีหน้าที่ในการจัดหาอาหารจัดเตรียมน้ำดื่มทุกเช้า เพื่อออกไปช่วยสามีทำนา งานที่เธอทำ เช่น การถอนกล้า การปลูก และเก็บเกี่ยว เป็นต้น ส่วนสามีจะมีหน้าที่ ไถนา เตรียมดินหว่านกล้า ดูแลเรื่องน้ำในนา บั่นคันนา ถางหญ้า ถอนกล้า หาบกล้า ปลูกและเก็บเกี่ยว โดยเธอและสามีจะช่วยกันไปเอามือ(แลกเปลี่ยนแรงงาน) ในการถอนกล้าและเก็บเกี่ยวกับเพื่อนบ้านด้วย ส่วนการทำไร่ ไร่ที่เธอทำอยู่ไกลออกไปเกือบสิบ กิโลเมตร เธอและสามีมักจะไปพักค้างในไร่ในช่วงฤดูทำไร่เสมอ พืชที่ปลูกส่วนใหญ่จะเป็นถั่วลิสง เคยปลูกดอกดาวเรืองประมาณ 1 ไร่อยู่ครั้งหนึ่ง เพราะมีคนมาแนะนำให้ปลูกสามัคคีที่ดินใจ ทดลองปลูก แต่มีปัญหาตอนรับซื้อ ราคาผลผลิตต่ำเกินไป จึงกลับมาปลูกถั่วลิสงตามเดิม ในพื้นที่ 2 ไร่ การทำไร่ค่อนข้างหนักเพราะต้องถางป่า ส่วนใหญ่สามีจะเป็นคนถาง มีเธอคอยช่วยการปลูกและเก็บผลผลิตจะช่วยกันอยู่แล้ว ส่วนใหญ่การตัดสินใจในการทำนาทำไร่ การเลือกชนิดพืชที่จะปลูก ปลูกในพื้นที่เท่าใด สามีจะเป็นผู้กำหนดเพราะกำลังแรงงานส่วนใหญ่อยู่ที่เขา เมื่อทำนาทำไร่ของตนเองเสร็จก็จะช่วยกันออกไปรับจ้างภายในหมู่บ้าน

สามีของเธอไปทำงานในประเทศสิงคโปร์ได้เกือบ 4 ปีแล้ว ในช่วงปีแรก สามีจะส่งเงินรายได้มาเพื่อใช้หนี้ ที่เกิดจากการลงทุนกู้ยืมเงินเป็นค่าใช้จ่ายในการไปทำงานต่างประเทศ เดือนละ 10,000-20,000 บาท โดยโอนเข้าธนาคารในบัญชีของเธอ เธออยู่ตามลำพังกับลูกชายวัย

17 ปี กำลังเรียนอยู่ที่โรงเรียนสารพัดช่างชั้นปีที่สอง ในปีแรกของการย้ายถิ่นของสามี เธอยังคงทำงานหนัก คือ ทำงานทั้งในบ้าน และงานนอกบ้านแทนสามี เธอทำนาปลูกข้าวเพียงไร่เดียว จ้างรถไถ ปลูกและเก็บเกี่ยวด้วยการไปเอามือกับเพื่อนบ้าน และดูแลรักษาต้นกล้า เอน้ำเข้านา ดายหญ้า แทนสามีทุกอย่าง หมดยุคทำนา เธอก็ปลูกถั่วลิสงในที่นาประมาณ 1 ไร่เหมือนกัน และออกไปรับจ้างจนหมดงาน พอมีรายได้เป็นค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวได้บ้าง ในช่วงปีที่ 2 ภาระหนี้สินหมดลง สามีส่งเงินมาให้มากขึ้น เป็นเดือนละ 20,000-30,000 บาท ซึ่งเธอต้องเก็บไว้สำหรับสร้างบ้าน เธอยังคงปลูกถั่วลิสงเช่นเดิม แต่งานรับจ้างเธอจะหยุดลงบ้างแล้วแต่โอกาสไม่ชวนขายออกไปเสาะหางานเหมือนแต่ก่อน เธอสามารถตัดสินใจเองได้ในเรื่องของการทำนาทำไร่ เช่น เธอจะลดพื้นที่ในการทำนาทำไร่ลง ตามความสามารถของเธอที่เธอจะจัดการเอง ทำเองได้ การจ้างแรงงานจะจ้างเฉพาะงานไถนา หาบกล้า ส่วนการปลูกและเก็บเกี่ยว เธอจะใช้วิธีเอามือกัน การทำไร่จะจ้างเฉพาะการพ่นยา เป็นต้น เธอรู้สึกภูมิใจและมีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น ที่สามารถจัดการทุกอย่างในไร่นาด้วยตนเอง แม้ว่าพื้นที่ที่ทำจะลดน้อยลงกว่าเดิมแต่เธอมีผลผลิตข้าวไว้กินตลอดปี มีผลผลิตถั่วลิสงที่เธอทำเอง ขายได้เงินประมาณปีละ 3,000-4,000 บาท

ส่วนการดูแลจัดการค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ภายในครอบครัวเธอยังคงรับผิดชอบเช่นเดิม เช่น ค่าอาหารการกิน ค่าข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นในบ้าน ค่าน้ำค่าไฟ ค่าฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นต้น แต่จะมีค่าใช้จ่ายในครอบครัวที่เธอต้องรับผิดชอบเพิ่ม ซึ่งได้แก่ ค่าชำระหนี้เงินกู้ที่เกิดจากการไปทำงานสิงคโปร์ของสามี ค่าจ้างรถไถนา ค่าจ้างพ่นยาในไร่ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาบุตร เช่น ค่าฝากลูกเข้าเรียน 5,000 บาท ค่าเรียนและค่าอุปกรณ์การเรียน ภาคเรียนละประมาณ 4,000-5,000 บาท เป็นต้น นอกจากนั้นก็มี ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกภายในบ้าน เช่น สตรีโอ ที่วี รถจักรยานยนต์เพื่อให้ลูกไปโรงเรียน ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนหลังนี้เธอจะปรึกษาและขอความเห็นชอบจากสามีก่อนทุกครั้งที่จะซื้อ และมีเงินเหลือเก็บทุกเดือน แม้จะมีเงินเหลือเก็บเธอก็ยังคงออกไปทำงานรับจ้างทำไร่ทำนาตามแต่โอกาสที่จะทำได้ และออกไปทำนาเอามือโดยไม่จ้างแรงงาน เธอให้เหตุผลว่า ต้องเก็บเงินไว้สร้างบ้านเมื่อสามีกลับมา เพราะเธอมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุตรค่อนข้างสูง ถ้าสามีไม่ได้ทำงานต่างประเทศและมีรายได้ส่งมาให้ เธอก็คงไม่ปัญญาส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนนี้ได้ เธอจึงพยายามประหยัดอดออม สิ่งไหนที่สามารถทำเองได้เธอก็จะทำเองโดยไม่ต้องจ้าง ตอนนี้เธอมีเงินเก็บฝากธนาคารเป็นเงินหลักแสน (เธอไม่บอกจำนวน) เธอรู้สึกภูมิใจมากที่มีเงินฝากธนาคารและกำลังจะมีบ้านใหม่ในเร็ว ๆ นี้ นอกจากนั้นเธอก็เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน ฝากออมเดือนละ 100 บาท

บ้านที่เธออาศัยอยู่ปัจจุบันนี้เป็นบ้านค่อนข้างเก่า นอกซานชำรุดหลายแห่ง มีห้องนอนเพียงห้องเดียว เธอเล่าว่า ถ้าสามีทำงานครบสัญญา 4 ปีเมื่อใด ก็จะกลับมาสร้างบ้านใหม่ โดยจะรื้อบ้านหลังนี้และปลูกบ้านใหม่ในที่เดิม การดูแลบ้านเรือนหรือทำงานบ้านเป็นหน้าที่ที่เธอต้องทำอยู่แล้ว แต่ก่อนเธอและสามีต้องออกไปทำไร่ค่อนข้างไกล หากไม่ได้ค้างในไร่ก็กลับมาทำงานบ้านมืด ๆ ค่ำ ๆ หรือบางครั้งก็เพียงกลับมาทำอาหารทานเท่านั้น ทำงานอื่นไม่ได้แล้วเพราะเปลี้ย ต้องพักผ่อนอย่างเดียว ปัจจุบันเธอไม่ต้องไปทำไร่ไกล ไม่ต้องออกไปรับจ้างทุกวัน เธอจึงมีเวลาดูแลบ้านเรือน ทำงานบ้าน ซึ่งไม่หนักหนาอะไรเพราะเป็นเพียงบ้านเล็ก ๆ ใช้เวลาแค่ช่วงเช้าก็เสร็จ ทำอาหารให้ลูกก่อนไปโรงเรียน เธอจะใช้เวลาส่วนใหญ่ดูแลลูกมากกว่า แม้บางครั้งเธอจะไม่คุ้นเคยกับการติดต่อกับภายนอก เธอก็จะอาศัยว่ายวณผู้ใหญ่บ้านช่วยติดต่อให้ เช่น พาลูกไปฝากเรียนที่โรงเรียนสารพัดช่าง นำเงินไปติดต่อจ่ายค่าฝากเข้าเรียนให้ เธอกล่าวว่า เธอต้องรับผิดชอบอบรมสั่งสอนลูกชายซึ่งกำลังอยู่ในวัยรุ่นด้วยตนเอง จริง ๆ แล้วลูกชายในวัยนี้น่าจะมีพ่ออยู่คอยแนะนำสั่งสอนมากกว่า เพราะลูกจะเชื่อฟังสามีมากกว่าเธอ ช่วงหลังลูกมักจะชอบเที่ยวสังสรรค์กับเพื่อนฝูงในหมู่บ้านบ่อย เธอจะแอบตามสอดส่องดูความประพฤติเสมอ ๆ เพราะเกรงว่าจะเป็นการมั่วสุมไปในทางไม่ดี แต่เท่าที่ตามดูยังไม่มีปรากฏให้เห็น และเธอมักจะพูดเตือนลูกเสมอ ๆ ให้ตั้งใจเรียนให้คุ้มค่ากับเงินที่เสียไป เพราะเงินทุกบาททุกสตางค์ที่หามาได้แลกกับความเหน็ดเหนื่อยของพ่อ และขอให้ห่วงเธอบ้างเพราะเธอต้องอยู่ตามลำพัง เพื่อให้ลูกได้คิด และไม่ประพฤติตัวนอกหล่นนอกทางอย่างที่นึกกลัว ในช่วงนี้ลูกดีขึ้นไม่กลับบ้านดึก วันเสาร์วันอาทิตย์ถ้าลูกไม่ไปเรียนก็จะอยู่บ้าน เพียงเท่านี้เธอก็ดีใจแล้วที่ลูกเห็นความสำคัญของเธอ เชื่อฟังเธอ ไม่ออกนอกหล่นนอกทางอย่างที่เธอคิดกลัว เวลาส่วนใหญ่ของเธอจึงพยายามให้กับลูก ในยามนี้ บางครั้งก็แอบตามไปดูโดยไม่ให้ลูกรู้ตัวเพราะกลัวลูกจะโกรธและไม่เชื่อฟังเธออีก

สามีจะโทรศัพท์ถึงเธอทุกเดือน ในช่วงปีแรกเธอจะเป็นห่วงสามีในเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิงอื่น เพราะมักจะมีข่าวประหลาดนี้เสมอว่าผู้ชายที่ทำงานต่างถิ่นที่ไม่ค่อยมีโอกาสกลับบ้านมักจะหาคุณอนันเป็นส่วนใหญ่ เธอก็หวาดระแวงทุกครั้งที่สามีกลับมาเยี่ยมบ้านปีละครั้ง ๆ ละประมาณ 15-20 วัน กลัวสามีจะนำโรคมาติดเธอเพราะเธอไม่ได้ป้องกันตัวเองจากการมีเพศสัมพันธ์กับสามี แต่สองปีผ่านไปก็ไม่ปรากฏสิ่งผิดปกติ ความวิตกกังวลในเรื่องนี้เริ่มคลายลง แต่มีความวิตกกังวลเรื่องใหม่เข้ามาแทนที่ คือ เธอได้ข่าวจากทางสิงคโปร์ส่งมาว่าสามีของเธอที่เป็นช่างก่อสร้างตักนังร้านได้รับบาดเจ็บ เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล เธอได้แต่ไม่สบายใจและเป็นห่วงอยู่ที่บ้าน ไม่มีโอกาสไปดูแลหรือพูดคุยถามไถ่ ต้องแอบร้องไห้ด้วยความสงสารสามีและรอข่าวที่เพื่อนสามีจะส่งมาเป็นระยะ ๆ ตอนนั้นรู้สึกทุกข์ใจมาก กินไม่ได้นอนไม่หลับ คิดไปสารพัดว่าถ้าสามีเป็น

อะไรไปแล้วเธอจะอยู่อย่างไร ต่อมาชาวก็ส่งมาบอกเธอให้เธอสบายใจว่าสามีมีอาการปลอดภัยแล้ว ไม่ต้องห่วง แต่เธอก็ยังอดที่จะหวนวิตกไม่ได้ พยายามโทรถามข่าวสามีตลอดเวลา และเตือนให้ระวังตัวเองในการทำงานมากขึ้น

แต่ก่อนเธอไม่เคยได้ร่วมกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านเท่าใดนัก ต่อมาช่วงหลังรายได้จากการที่สามีส่งมาจนเกือบครบถ้วน ทำให้เธอไม่จำเป็นต้องออกไปรับจ้างทำงานเหมือนเช่นเดิม เธอจึงมีโอกาสร่วมกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านทุกกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นการอบรมด้านสุขภาพอนามัย การส่งเสริมอาชีพหน่อไม้อัดปิ้ง การทำดอกไม้ประดิษฐ์ หรือแม้กระทั่งการออกไปดูงานอาชีพของหมู่บ้านอื่น การมีรายได้สม่ำเสมอจากสามียักยอก ทำให้โอกาสที่เธอได้ร่วมกิจกรรมกลุ่มสตรีเพิ่มขึ้น นอกจากได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ แล้ว ยังได้รู้จักคุ้นเคยกับกลุ่มคนภายนอก ทั้งหน่วยงานราชการและกลุ่มแม่บ้านของหมู่บ้านอื่น ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้เธออยากพัฒนาตนเองเหมือนเช่นคนอื่น กลุ่มอื่นที่เขาพัฒนาแล้ว ในขณะเดียวกันเธอก็ให้ความรู้ ความคิดเหล่านี้เล่าสู่กันสตรีแม่บ้านคนอื่นที่ไม่มีโอกาสเช่นพวกเธอด้วย

คำใบ้ให้ความเห็นว่า การที่เธอมีโอกาสดำเนินการส่งเสริมอาชีพ และไปดูงานด้านอาชีพของหมู่บ้านอื่น ทำให้เธอมีความคิดในการพัฒนาอาชีพตนเองให้ทัดเทียมกับสตรีหมู่บ้านอื่นที่เขาทำได้ ซึ่งเธอคิดว่าจะสามารถนำความคิดในการพัฒนาอาชีพให้แก่สตรีแม่บ้านในหมู่บ้านของเธอที่มีความพร้อมได้ในโอกาสต่อไป หลังจากได้มีโอกาสเข้ารับการอบรมส่งเสริมอาชีพหน่อไม้อัดปิ้ง เธอมีความมั่นใจมากขึ้นที่จะทำอาชีพนี้ในปีต่อไป รวมถึงการสร้างกลุ่มอาชีพนี้ ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และกระตือรือร้นที่จะศึกษาดูงานกับกลุ่มอื่นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ นำแบบอย่างที่ดีมาพัฒนากลุ่มของตนเอง

เธอรู้สึกดีใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสตรีซึ่งเธอไม่ค่อยได้มีโอกาสมาก่อน ทำให้เธอได้รู้จักเพื่อนใหม่ ต่างหมู่บ้าน ได้เรียนรู้วิธีการทำงานเป็นกลุ่ม ทำให้เกิดความคิดที่ดี นำมาใช้ในกลุ่มของเราเองได้ อย่างเช่นการรวมกันทำ รวมกันซื้อ รวมกันขายของกลุ่มอาชีพหน่อไม้อัดปิ้ง และช่วยให้สตรีแม่บ้านมีงานทำมีรายได้และมีหน่อไม้ไว้กินตลอดปีด้วย สมาชิกกลุ่มคนอื่นก็คิดได้เช่นเธอ จึงมีคนอยากเข้าเป็นสมาชิกเพิ่มในปีต่อไป ส่วนการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์นั้น ทำให้เธอได้มีโอกาสออมเงิน และได้ช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มเดียวกันที่เดือดร้อน แม้ไม่ได้ช่วยโดยตรงแต่เธอก็เป็นส่วนหนึ่งที่ได้ช่วย รู้สึกภูมิใจในการที่มีเงินออมกับเขาเหมือนกัน เธอกล่าวในช่วงท้ายของการสนทนา

คำใบ้แล้วว่า เธอมีเวลาเป็นของตัวเองมากขึ้นกว่าเดิม สุขภาพทางด้านร่างกายของเธอแข็งแรงเป็นปกติ เธอคุมกำเนิดโดยวิธีฝังยาไม่มีผลข้างเคียงต่อสุขภาพ เพียงแต่ทำให้อ้วนขึ้นบ้าง

และยังคงทำงานในไร่มาได้เป็นปกติ ส่วนทางด้านจิตใจแม้จะกังวลใจเรื่องความห่างไกลกับสามี อยู่บ้าง รายได้จากสามีทำให้เธอและลูกมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม ไม่ได้ทำงานหนัก มีเวลาร่วมกิจกรรมทั้งในและนอกชุมชน ได้พัฒนาตนเองในด้านของความรู้ ได้เสวนากับสมาชิกกลุ่ม เพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน ก็ผ่อนคลายความวิตกกังวลลงได้มากทีเดียว นอกจากนั้นเธอยังพอมีเงินจับจ่ายใช้สอย ซื้อข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวที่เธอเคยอยากได้ เช่น เสื้อผ้าสวย ๆ เครื่องประดับสำหรับผู้หญิง เช่น สร้อย แหวน รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกภายในบ้าน เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ สเตอริโอ เป็นต้น การใช้จ่ายซื้อสิ่งของเหล่านี้ ยกเว้นเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัว สามีจะเป็นผู้จัดการซื้อให้ เป็นส่วนใหญ่ เธอให้เหตุผลว่าเป็นเงินก้อนใหญ่ที่จ่าย ไม่กล้าตัดสินใจเอง ในสมัยก่อนเงินรายได้ไม่มาก ใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาหารการกินเธอจึงเป็นผู้ตัดสินใจเองได้

รายที่ 4 จันทร ดำเนิน

จันทรอายุ 42 ปี สามีอายุ 48 ปี ปัจจุบันเธออยู่ตามลำพังคนเดียว สามีออกไปทำงานในโรงงานเชื่อมเหล็กที่กรุงเทพฯ 5-6 ปีแล้ว ลูก ๆ ของเธอแต่งงานมีครอบครัวแยกย้ายกันไปทำงานในกรุงเทพฯ กันหมด จันทรมีที่นาเป็นของตนเอง 2 ไร่ แต่ก่อนเธอก็ทำนาทำไร่กับสามีตามลำพัง สองคน ทำนาปลูกข้าว ทำไร่ปลูกพืชหลายอย่างสลับกันไป เช่น ยาสูบ มะเขือ ถั่วลิสง แต่ในช่วงหลังนิยมปลูกถั่วลิสงมากกว่า เพราะพืชอื่นราคามักจะผูกขาดกับคนมารับซื้อ ไม่คุ้มค่าเหนื่อย สามีจึงเลือกปลูกถั่วลิสงติดต่อกันมาหลายปีแล้ว การทำนาทำไร่ส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องที่สามีเป็นผู้จัดการเองทั้งหมดว่าปีไหนจะปลูกอะไร ปลูกกี่ไร่ เธอมีหน้าที่ช่วยเหลือในการปลูก เก็บเกี่ยว เอามือ และออกไปรับจ้างคนอื่นถ้างานของครอบครัวเสร็จ

ในช่วง 5-6 ปีที่แล้วภาวะเศรษฐกิจค่อนข้างดีสามีถูกชักชวนจากญาติที่ทำงานในกรุงเทพฯ ให้ไปทำงานในโรงงานเชื่อมเหล็กด้วยกัน สามีเห็นว่ารายได้ดีกว่าเมื่อเทียบกับรายได้จากการขายผลผลิตในไร่นาจึงตัดสินใจไปทำ โดยส่งเงินรายได้มาให้เธอเดือนละประมาณ 2,000 บาท เป็นค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นค่าอาหาร ค่าข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นภายในบ้าน ค่ามาปนกิจสงเคราะห์ ค่าน้ำค่าไฟ เป็นต้น ในฤดูทำนาสามีจะส่งค่าใช้ในการทำนามาให้โดยเฉพาะ เป็นเงินจำนวน 2,000-3,000 บาท/ปี เธอจะใช้นี้ จ้างรถไถ จ้างแรงงาน เอามือ ปลูก และเก็บเกี่ยว โดยตัวเธอเองก็ออกไปทำเหมือนกันและทำหน้าที่ที่สามีเคยทำด้วย เช่น การหว่านกล้า ถอนกล้า ดูแลเรื่องน้ำเข้านา ดายหญ้า เป็นต้น แต่เธอไม่ทำไร่ถั่วลิสง เพราะทำคนเดียวไม่ไหว ทุกวันนี้เธอก็ทำงานบ้าน ออกไปทำนาในฤดูทำนา ออกไปรับจ้างบ้าง แล้วแต่โอกาส รายได้จากสามีที่ส่งมาให้แต่ละเดือน ก็พออยู่ได้สบายเพราะสามีส่งมาให้สม่ำเสมอ

หากถามถึงความรู้สึกต่องานที่เธอรับผิดชอบในปัจจุบัน เธอคิดว่าไม่หนักหนาอะไร งานในการทำนาเธอสามารถทำแทนสามีได้เกือบทุกอย่าง ยกเว้นที่ทำไม่ได้ เช่น การไถนา หาบกล้า ส่วนการดูแลต้นกล้าก็ไม่ได้ออกไปทุกวัน เธอรู้สึกว่างานสบายกว่าเดิมเพราะไม่ต้องทำอะไร ไม่ต้องออกไปรับจ้างทุกวัน แต่ถ้าสามีไม่ส่งค่าจ้างในการทำนาให้เธอก็คงเหนื่อยเหมือนกัน การที่ไม่ต้องออกไปทำงานรับจ้างเหมือนแต่ก่อน ทำให้เธอมีเวลาทำงานบ้านมากขึ้น ซึ่งก็ไม่มีอะไรมาตื่นเช้ามาก็ทำอาหาร ล้างถ้วยชาม ซักเสื้อผ้า ปิดกวาดดูบ้าน สาย ๆ หนอยงานเหล่านี้ก็เสร็จเรียบร้อย เพราะเธออยู่ตามลำพังคนเดียวไม่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกหรือพ่อแม่ บางครั้งไม่รู้จะทำอะไรก็กวาดบ้านดูบ้านวันละหลายเที่ยว แล้วเธอก็ชี้ให้เห็นถึงความสะอาดสะอาดภายในบ้านของเธอ เธอเล่าว่าเธอชินกับงานบ้านเหล่านี้เพราะสบายกว่างานในไร่มาก และเธอก็ชอบทำงานบ้านมากกว่า

สามีจะกลับมาเยี่ยมเธอ 2-3 เดือนต่อครั้ง เดือนไหนที่ไม่ได้กลับมา ก็จะส่งเงินมาทางไปรษณีย์ ถ้าเดือนไหนกลับมา สามีก็จะเอาเงินมาให้เธอเอง บางครั้งก็กลับมาเพื่อปรับปรุงสร้างรั้วบ้าน สามีจะเป็นผู้จัดการซื้อวัสดุก่อสร้างและทำด้วยตนเองเอง เพราะเขามีอาชีพเป็นช่างอยู่แล้ว งานภายในครอบครัวอย่างอื่นเขาจะไม่ทำ และเขาก็ไม่เคยช่วยเธอทำไม่ว่าจะเป็นแต่ก่อนหรือเดี๋ยวนี้ เขาถือว่าเป็นงานของผู้หญิง แม้แต่ในช่วงฤดูทำนาทำไร่ ถ้าบังเอิญเขากลับมาเขาก็ให้เธอไปดูแลแทน เพราะได้ให้เงินค่าจ้างไปแล้ว เขากลับมาบ้านเพื่อต้องการพักผ่อนมากกว่าที่จะออกไปทำงานในไร่นา เงินรายได้ส่วนใหญ่สามีจะเป็นผู้เก็บเอง ส่งมาให้เธอใช้รายเดือนพอเป็นค่าใช้จ่ายการกินการอยู่ของเธอเท่านั้น เธอกล่าวอย่างไม่แน่ใจว่า "เขาคงมีเงินเก็บเองมั้ง" หากมีการซื้อข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้าน หรือซ่อม/ปรับปรุงบ้าน สามีจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายเองทั้งหมด ความเป็นอยู่ของเธอจึงต้องพึ่งพาสามีทุกอย่าง หากเงินที่สามีส่งมาให้หมดไปเนื่องจากค่าใช้จ่ายช่วงนั้นสูงเธอก็จะโทรศัพท์ให้สามีส่งเพิ่มมาให้ทุกครั้ง

ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ก็มีทะเลาะกันบ้าง ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องผู้หญิง เพราะเธอทราบข่าวมาโดยตลอดว่า สามีไปมีผู้หญิงคนอื่นและนำมาพักด้วยกันที่ที่พักในโรงงาน ลูกสาวของเธอซึ่งไปทำงานในกรุงเทพเช่นกัน ไปเยี่ยมพ่อและไปพบเข้าโดยบังเอิญ จึงเล่าให้เธอฟัง เธอรู้สึกโกรธและเสียใจมาก แต่ไม่กล้าต่อว่ารุนแรง กลัวสามีจะไม่กลับมาหาเธออีก เพียงแต่ขอร้องว่าอย่าทำอีก เธอกลัวว่าจะติดโรคเอดส์ ซึ่งเธอก็ไม่ได้ป้องกันตัวเองเหมือนกัน สามีก็บอกว่าเขารู้จักป้องกันตัวเองดีไม่ต้องห่วงในเรื่องนั้น แม้ว่าเธอจะไม่แน่ใจนักก็ต้องยอมเชื่อทุกวันนี้เธอจะใช้วิธีสืบถามข่าวเกี่ยวกับพฤติกรรมของสามี จากเพื่อนบ้านที่เขาไปทำงานที่กรุงเทพหรือไปเยี่ยมสามีหรือลูกที่กรุงเทพอยู่เสมอ แต่ถึงแม้จะรู้เธอก็ทำอะไรไม่ได้ นอกจาก

ปล่อยเลยตามเลยหรือทำเป็นไม่รู้บ้าง วิธีคลายความเครียดของเธอคือ การออกไปเที่ยวบ้านเพื่อนบ้าน ทำอาหารและร่วมกินด้วยกัน ในฤดูทำไร่นาจิออกไปรับจ้างบ้าง ได้พูดคุยเสวนากับคนอื่น ๆ ก็พอหายคิดมากลงบ้าง เธอยอมรับว่า แม้ชีวิตตอนนี้เธอจะอยู่อย่างสบายมีเงินใช้ทุกเดือนไม่เคยขาด แต่เธอก็มีความวิตกกังวลในตัวเองว่ามีอาจจะทอดทิ้งเธอในที่สุดก็ได้ หรือไม่เธออาจจะติดโรคเอดส์ในวันใดวันหนึ่งก็ได้ เธอคงต้องยอมรับสภาพนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน เธอจะไปร่วมทุกครั้งไม่เคยขาด นอกจากได้ไปช่วยงานชุมชนแล้ว ทำให้เธอได้พบปะพูดคุยกับเพื่อนฝูงในชุมชน สร้างความสบายอกสบายใจคลายความวิตกกังวลลงได้เหมือนกัน กิจกรรมการประชุม และการพัฒนาหมู่บ้าน เธอก็ไปแทนสามีทุกครั้ง แต่ก่อนถ้าสามีอยู่ก็จะไปพร้อมกันเสมอ เมื่อสามีไม่อยู่เธอก็จะไปช่วยงานตามลำพัง ถ้าตรงกับช่วงทำนา ก็จะหยุดงานในนาและไปช่วยงานของชุมชนก่อน ทุกครอบครัวก็ทำเช่นเธอ เพราะการร่วมกิจกรรมชุมชนเป็นเรื่องปกติที่คนในชุมชนจะให้ความสนใจอย่างสม่ำเสมอ แม้จะมีงานหรืออยู่ต่างถิ่นก็จะกลับมาร่วมกิจกรรมมิได้ขาด สามีเธอก็เช่นกัน งานไหนที่สำคัญ เช่น งานทอดผ้าป่า/กฐิน ทำบุญศาลเจ้าพ่อ งานสงกรานต์ ฯลฯ ก็จะกลับมาร่วมเสมอ บางครั้งที่กลับมา ก็จะมีข่าวสารแหล่งงานมาบอกแก่ญาติ ๆ และชวนกันไปทำงานด้วย เนื่องจากสามีเป็นหัวหน้าคนงาน งานที่ทำเป็นงานประเภทรับเหมาก่อสร้าง ถ้ามีงานซุกสามีก็จะบอกข่าวการรับคนงานเพิ่มให้ทราบ เธอก็จะเป็นคนช่วยหาคนงานให้ เป็นต้น เธอจึงกลายเป็นผู้แจ้งข่าวสารแหล่งงานให้แก่ ญาติพี่น้องและคนในชุมชนได้ไปทำงานกับสามีในต่างจังหวัดอยู่เสมอ ไม่มีค่านายหน้า เป็นเพียงการช่วยเหลือคนบ้านเดียวกันให้มั่งงานทำมากกว่า ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นญาติกันทั้งนั้น และญาติพี่น้องของผู้ย้ายถิ่นที่ไปทำงานกับสามีก็ช่วยเหลือเธอในการทำไร่ทำนาด้วยเช่นกัน

ในการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ เธอเล่าว่า เธอฝากเงินออมเดือนละ 100 บาท และเพิ่มมีเงินเก็บเป็นของตนเองตั้งแต่มีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านได้ประมาณ 2 ปีมานี้เอง สมาชิกกลุ่มจะมีการพบปะกันทุกเดือนตอนนำเงินไปฝากทุกเช้าวันที่ 5 ของเดือน และพิจารณาให้กู้เงินแก่สมาชิกที่เดือดร้อนทุกเดือน ตอนนี้เธอยังไม่ได้กู้มาใช้ เธอจะเก็บสิทธิการกู้ไว้ถ้าสามีไม่ส่งเงินมา แต่ส่วนมากสามีจะส่งเงินมาสม่ำเสมอ ก็รู้สึกภูมิใจเหมือนกันที่มีเงินเก็บเป็นของตนเอง

สำหรับการแลกเปลี่ยนแรงงาน หลังจากการย้ายถิ่นของสามี เธอได้หยุดทำไร่ จึงไม่ได้ออกไปแลกเปลี่ยนแรงงานการทำไร่ แต่จะออกไปรับจ้างทำไร่แทน แต่ไม่ได้ออกไปทุกวัน บางครั้งทำงานบ้านเสร็จตอนสาย ๆ ตอนบ่ายก็ออกไปรับจ้างครึ่งวัน เพื่อไม่ให้ว่างเกินไป ได้เงินค่าจ้างมา 40 บาท เป็นค่ากับข้าวตอนเย็น แต่การแลกเปลี่ยนแรงงานในการทำนายังคงมีเช่นเดิม สตรีที่

สามีย้ายถิ่นส่วนใหญ่จะจ้างแรงงานมาช่วยทำนา ยกเว้นคนที่ทำนาไม่มากจะออกไปเอามือ
 เองเพื่อประหยัดค่าจ้าง แล้วตนเองก็ออกรับจ้างทำนาคนอื่นต่อ ครอบครัวที่ต้องจ้างแรงงานคือ
 ครอบครัวที่ทำนาประมาณ 3-5 ไร่ หรือครอบครัวที่สามีย้ายถิ่นไม่มีแรงงานเพียงพอในการทำนาก็
 จะจ้างเพิ่ม แรงงานที่รับจ้างปลูกและเก็บเกี่ยวส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานสตรีรวมถึงสตรีแม่บ้านที่
 สามีย้ายถิ่นที่ทำนาของตนเองเสร็จแล้ว และต้องการหารายได้ช่วยครอบครัว ก็จะเป็นแรงงาน
 รับจ้างส่วนนี้ ครอบครัวของเธอก็จ้างแรงงานทำนาเพิ่มเช่นกัน บัว อร สุนี ก็มารับจ้างทำนาของ
 เธอด้วย

ในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสตรี เธอเคยเป็นรองประธานกลุ่มแม่บ้านมาก่อน แต่
 หลายปีมาแล้ว ช่วงนั้นสามียังไม่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ จะมีหน้าที่ช่วยประธานกลุ่มประสานงาน
 กับสมาชิกในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ เช่น การช่วยกันทำอาหารในงานบุญ
 งานประเพณี ต่าง ๆ กิจกรรมการอบรมส่งเสริมอาชีพไม่ค่อยได้จัดกัน เพิ่งมามีการอบรมสมาชิก
 กลุ่มสตรีกันตอนที่องค์กรเป็นประธานแม่บ้านใหม่ ๆ ตอนนั้นสามีเธอยังไม่ไปทำงานกรุงเทพฯ
 ซึ่งเธอมีโอกาสนในการเข้าร่วมอบรมด้านสาธารณสุข 1 ครั้ง อบรมดอกไม้ประดิษฐ์ 1 ครั้ง และ
 อบรมอาชีพหมอนไม้อัดบีบอีก 1 ครั้ง ในช่วงหลังการจัดอบรมให้ความรู้เหล่านี้ก็เงียบไป เธอให้
 ความเห็นว่า ตัวเธอเองได้อะไรหลายอย่างจากการอบรม นอกเหนือจากการผ่อนคลาย
 ความเครียดแล้ว ยังได้มีโอกาสพบปะกับผู้คนที่หลากหลาย ทั้งคนภายในชุมชนด้วยกันเองและ
 คนนอกชุมชนด้วย ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่ไม่เคยรู้ ไม่เคยทำในชุมชนมาก่อน
 นอกจากนั้นถ้ารวมกลุ่มกันทำอย่างจริงจังก็สามารถทำเป็นอาชีพเสริมให้แก่กลุ่มสตรีได้ด้วย เธอ
 ได้พูดคุยกับคำใบและชักชวนกันรวมกลุ่มทำหมอนไม้อัดบีบต่อไปในปีหน้า

ในการดูแลตนเองด้านสุขภาพ ถ้าพูดถึงสุขภาพกาย เธอมีสุขภาพที่แข็งแรงดี จากการที่
 ไม่ต้องตรากตรำทำงานหนักเหมือนก่อน เธอกล่าวถึงตนเองว่า เธอมีเวลาว่างเยาะ กินมากก็เลย
 อ้วนขึ้นกว่าเดิม น้ำหนักเพิ่มขึ้นหลายกิโล หรืออาจเป็นเพราะเธอคุมกำเนิดด้วยวิธีฝังยาก็ได้
 เธอเล่าว่า หมออนามัยใกล้หมู่บ้านมาเชิญชวนสตรีในหมู่บ้านหลายคนคุมกำเนิดด้วยวิธีฝังยา
 แถมด้วยค่าบริการอีกคนละ 50 บาท เธอและคำใบก็ทดลองด้วย ผลข้างเคียงอย่างอื่นไม่ปรากฏ
 เธอยอมรับว่า การที่เธอไม่ต้องออกไปทำงานหนักนอกบ้านทำให้เธอมีเวลาดูแลตัวเองมากขึ้น
 หากว่างเมื่อใดเธอก็จะไปร้านทำผม เปลี่ยนทรงผมใหม่บ้าง ย้อมสีผมเป็นสีทองตามสมัยแบบนี้
 บ้าง(ซึ่งไปที่ผมตนเอง) และมีเงินพอจ่ายใช้สอยของใช้ส่วนตัวบ้าง เช่น เสื้อผ้า เครื่องสำอาง
 ส่วนเครื่องประดับเธอมีอยู่อย่างเดียวคือ สร้อยคอทองหนักสองสลึงที่สามีซื้อให้ตอนไปทำงาน
 กรุงเทพฯใหม่ ๆ เก็บไว้ใส่เวลามีกิจกรรมในชุมชน ก็มีเพียงเท่านั้นสำหรับชีวิตที่ต้องอยู่ตามลำพัง

เช่นเธอ สุขกายแต่ไม่สบายใจ ทุกวันนี้เรื่องที่ทำให้เครียดมากที่สุดคือเรื่องสามีกับผู้หญิงอื่น อยากให้สามีกลับมาอยู่บ้านโดยที่ไม่ต้องย้ายถิ่นไปอีก แต่สามีก็ไม่ยอมขอเวลาหาเงินเก็บให้มากกว่านี้ เพราะไม่อยากกลับไปลำบากเหมือนเดิมอีก

รายที่ 5 แก้ว มั่นคง

แก้วอายุ 42 ปี เป็นคนจังหวัดน่าน แต่งงานกับคนในหมู่บ้านนี้ จึงมาตั้งครอบครัวที่นี้ แก้วมีลูกทั้งหมด 3 คน คนโตเป็นชาย อายุ 20 ปี แต่งงานแยกครอบครัวไปแล้ว คนที่ 2 เป็นหญิง อายุ 17 ปี ไปทำงานในกรุงเทพฯ ได้ประมาณ 2 ปี สามีอายุ 44 ปี ไปทำงานเป็นพนักงานขับรถ ในโรงงานแห่งหนึ่งในจังหวัดแพร่ นานเกือบ 10 ปีแล้ว ปัจจุบันเธออยู่ตามลำพังกับลูกคนเล็กอายุ 11 ปี กำลังเรียนอยู่ระดับประถมศึกษา ครอบครัวของเธอมีอาชีพทำนาและทำไร่ถั่วลิสง ในพื้นที่ของตนเอง จำนวน 3 ไร่ ก่อนการย้ายถิ่น สามีจะเป็นผู้จัดการเรื่องในไร่ นาเองทั้งหมด เช่น การไถนา เตรียมดิน หว่านกล้า ถอนกล้า หาบกล้า ปลูก ดูแลเรื่องน้ำ ดูแลต้นกล้า และเก็บเกี่ยว ส่วนเธอจะเป็นผู้ช่วยในการเอามือ(แลกเปลี่ยนแรงงาน) ถอนกล้า ปลูก และเก็บเกี่ยว ส่วนการเตรียมอาหารและการจัดการภายในบ้านเธอจะเป็นผู้รับผิดชอบเอง ในเรื่องของการทำไร่เช่นกัน สามีจะเป็นผู้เตรียมการทั้งหมด ตั้งแต่การถางป่า เผาไร่ ขุดดินขึ้นแปลง ปลูก ดูแลรักษา จีดพ่นยา ตามระยะเวลาที่เหมาะสม ขุดและเก็บผลผลิต โดยมีเธอเป็นผู้ช่วยปลูกและเก็บผลผลิต หลังจากการย้ายถิ่นของสามี เธอจึงต้องรับผิดชอบงานในไร่ นาแทนสามีทั้งหมด งานที่เธอทำแทนสามีได้ เช่น การหว่านกล้า ถอนกล้า ปลูก ดูแลเรื่องน้ำ และเก็บเกี่ยว โดยการออกไปเอามือในการปลูก และเก็บเกี่ยว ส่วนงานที่เธอทำแทนสามีไม่ได้คือ การไถนา และจีดพ่นยา เธอจึงใช้วิธีการจ้างคนในหมู่บ้านที่เขามีรถไถในราคาไร่ละ 600 บาท เธอให้ความเห็นว่าการทำนาไม่ใช่เรื่องยาก เธอสามารถทำแทนสามีได้เกือบทุกขั้นตอนยกเว้นการไถนากับการหาบกล้าเท่านั้น และเธอก็สามารถใช้แรงงานของเธอที่มีอยู่ตระเวนไปเอามือเพื่อนบ้าน จนสามารถทำนาและเก็บเกี่ยวได้ผลผลิต คือ มีข้าวเก็บไว้บริโภคได้ตลอดปี โดยไม่ต้องจ้างแรงงานทำเพิ่ม เธอกล่าวถึงความรู้สึกต่องานที่รับผิดชอบว่า ภาคภูมิใจที่ ตนเองสามารถลดรายจ่ายของครอบครัวในส่วนของจ้างแรงงานและยังสามารถทำงานแทนสามีได้เป็นส่วนใหญ่ นอกจากมีข้าวไว้บริโภคตลอดปีแล้ว ในช่วงหลัง ๆ ยังมีเหลือเพื่อขาย เพราะสมาชิกในครอบครัวลดลง ส่วนการทำไร่เป็นงานหนักเกินไป โดยเฉพาะการถางป่า ขุดดิน ถ้าจ้างแรงงานทำก็ไม่คุ้ม เธอจึงหยุดทำ และออกไปรับจ้างปลูก หรือ เก็บผลผลิตแทน

สามีของเธอจะกลับมาเยี่ยมบ้านทุกเดือน แต่เดือนก็นำเงินรายได้มาให้ เดือนละ 5,000–7,000 บาท อย่างสม่ำเสมอ ไม่เคยขาด เงินรายได้ส่วนใหญ่ มีเพียงพอที่จะเป็นค่าใช้จ่ายในการบริโภคในครัวเรือน การศึกษาบุตร ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นอื่น ๆ รวมถึงค่าฌาปนกิจสงเคราะห์ แม้ไม่มีเงินเหลือเก็บเธอก็สามารถอยู่ได้อย่างไม่ลำบาก และอีกอย่างหนึ่ง เธอก็สามารถหารายได้เองด้วยการออกไปรับจ้างทำไร่นา ภายในหมู่บ้าน ในช่วงสองปีให้หลัง เธอรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกคนเดียว รายได้จากสามีและรายได้ที่ลูกสาวคนที่สองส่งมาให้อีกเดือนละ 1,000 – 2,000 บาท ทำให้ความเป็นอยู่ของเธอและลูกดีขึ้นมาก เธอไม่จำเป็นต้องออกไปรับจ้างก็ได้ เวลาในการดูแลงานในบ้าน และความเอาใจใส่ลูกมีมากขึ้น โดยตื่นเข้ามาเธอจะหุงหาอาหารเช้า สำหรับลูกไปโรงเรียน และสำหรับตัวเอง หลังจากนั้นก็จะทำงานบ้าน เช่น ล้างจาน ซักผ้า กวาดบ้าน ถูบ้าน ดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในบ้าน หรือบางครั้งก็ออกไปรับจ้างครึ่งวัน แล้วจึงกลับมาทำงานบ้านก็มี ตอนเย็นเธอก็จะมีหน้าที่ไปตลาดหาซื้ออาหารมาทำกับข้าวให้ลูก ดูแลลูกให้ทำการบ้าน ทานข้าวด้วยกัน ดูทีวีด้วยกัน ก็มีความสุขตามประสาแม่ลูกที่อยู่กันเพียงลำพังในยามเช่นนี้ ลูกก็มีเพียงเธอเป็นที่พึ่ง ให้ความอบอุ่นดูแลเอาใจใส่ในทุกเรื่อง สภาพความเป็นอยู่ของเธอตอนนี้ดีขึ้นกว่าตอนที่สามีย้ายถิ่นในตอนแรก เพราะตอนนั้นเธอต้องดูแลลูกถึง 3 คน นอกจากรายได้ที่สามีส่งมาให้เป็นประจำทุกเดือนอย่างสม่ำเสมอแล้ว เธอต้องออกหางานรับจ้างทำมากกว่าตอนนี้มาก ต้องประหยัดอดออมเลี้ยงลูกทั้งสามมาด้วยตนเองมาตลอด เธอรู้สึกภูมิใจที่สามารถเลี้ยงลูกสองคนแรกจนจบมัธยมต้นและมีงานทำเลี้ยงตัวเองได้ และลูกคนเล็กก็เลี้ยงง่าย เป็นเด็กดีวณอนสอนง่าย และเธอมักจะฝึกให้ช่วยทำงานบ้านด้วยเช่น กวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน เป็นต้น

การย้ายถิ่นของสามี ทำให้เธอต้องทำหน้าที่หัวหน้าครัวเรือนมานานเกือบ 10 ปี รับผิดชอบทั้งรายได้รายจ่าย กิจกรรมในไร่นา งานในบ้านทุกอย่าง เธอเป็นผู้จัดการเองทั้งหมด และเธอสามารถทำเองได้ แม้จะต้องพึ่งพาเงินรายได้จากสามี แต่ก็ทำให้เธอมีความมั่นใจในตนเองมากขึ้นในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ได้เอง เช่น สามารถจัดการกิจการในไร่นาได้เอง สามารถตัดสินใจเองได้ว่า สิ่งไหนควรทำเองไม่ต้องจ้าง สิ่งที่ทำเองไม่ได้ต้องจ้าง ถ้าจ้างไม่คุ้มก็หยุดทำไปเลย เช่น การหยุดทำไร่อ้อย ซึ่งแต่เดิมเรื่องเกี่ยวกับภายในไร่นาสามีจะเป็นผู้จัดการและตัดสินใจเองทั้งหมด ส่วนการจัดซื้อข้าวของเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ภายในบ้าน เธอจะปรึกษาสามีก่อนและซื้อได้เอง

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างเธอและสามียังคงเป็นปกติ เธอเล่าว่า สามีเป็นคนรักครอบครัว ตลอดระยะเวลาที่แยกกันอยู่ มักจะไม่ได้ข่าวคราวในด้านข่าวสารกับใคร แต่เธอก็ไม่

วางใจเสียเลยทีเดียว ทุกครั้งที่ปิดเทอมเธอมักจะพาลูกไปอยู่กับสามีที่จังหวัดแพร่เสมอ เธอยังมีความระแวงอยู่บ้างตามประสาผู้หญิง ที่ต้องแยกกันอยู่กับสามี

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน เธอจะเข้าร่วมทุกกิจกรรมทุกครั้งไม่เคยขาด แม้เธอจะเป็นคนถิ่นอื่น แต่เธอก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของชุมชนนี้ได้ เพื่อที่ตนเองจะไม่กลายเป็นคนแปลกหน้าของชุมชน แม้แต่การไปตัดไม้หลักฝายร่วมกิจกรรมหมู่บ้าน เธอก็ไปตัดมาเองโดยไม่จ้าง ในส่วนของการประชุมหมู่บ้านเธอก็ไปแทนสามีเหมือน ๆ สตรีแม่บ้านคนอื่น ๆ

ในช่วงหลังนอกจากมีรายได้จากสามีอย่างสม่ำเสมอแล้ว เธอยังได้รับรายได้เพิ่มจากลูกสาวคนกลางที่ส่งมาเงินมาให้ทุกเดือน และเริ่มเก็บออมเงินที่เหลือจ่ายได้บ้าง โดยการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ฝากออมเดือนละ 100 บาท เธอรู้สึกภูมิใจขึ้นเหมือนกันที่มีเงินเก็บออมกับเขาได้บ้าง แม้จะไม่มากนัก แต่ก็เงินส่วนหนึ่งที่ช่วยเหลือสมาชิกที่ขาดสน และเธอก็มีบัญชีเงินออมเป็นของตนเอง

ส่วนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสตรี ถ้านับย้อนสองปีให้หลัง เธอมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสตรีของหมู่บ้านเพียงกิจกรรมเดียว คือ การทำดอกไม้ประดิษฐ์ ส่วนการส่งเสริมอาชีพทำหน่อไม้อัดป๊อป เธอไม่ได้เข้าร่วมด้วย เพราะบังเอิญช่วงนั้นเธอไปเยี่ยมสามีที่จังหวัดแพร่ เนื่องจากสามีป่วยเธอจึงพลาดโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม ทั้ง ๆ ที่เธอได้ลงชื่อไว้แล้ว เธอจึงรอจะเข้าร่วมกิจกรรมต่อไป แต่ก็เจียบหายไป เห็นว่าเป็นเพราะประธานแม่บ้านไม่มีเวลาประสานงานจัดหากิจกรรม รองประธานก็ไม่ยอมทำงานแทน เธอจึงไม่มีโอกาสจนถึงบัดนี้ ทั้ง ๆ ที่ในช่วงนี้เธอมีเวลารว่างมากขึ้น อยากเรียนรู้อาชีพใหม่ ๆ บ้าง เพราะอย่างน้อยจะได้ใช้เวลาที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง อย่างเช่นในฤดูทำไร่เธอหยุดทำไร่ เธออาจทำอาชีพใหม่แทน นอกจากเสริมรายได้แล้วอาจได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนดูงานกลุ่มอาชีพอื่นนอกหมู่บ้าน ได้รู้จักสร้างสัมพันธ์กับกลุ่มสตรีหรือกลุ่มอาชีพอื่น เธอพร้อมที่จะเปิดรับสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาเพื่อพัฒนาตนเอง

ในด้านการดูแลสุขภาพของตนเอง เนื่องจากเธอเชื่อว่าสามีคงจะไม่คิดนอกใจเธอถึงขั้นไปมีสัมพันธ์กับคนอื่น เธอจึงไม่ได้ป้องกันตนเองในการมีเพศสัมพันธ์กับสามี เธอคุมกำเนิดโดยวิธีทำหมัน สุขภาพเธอค่อนข้างแข็งแรง ไม่เจ็บป่วยบ่อย ในช่วงหลังเธอมีเวลาดูแลตัวเองขึ้นมาก รายได้จากการย้ายถิ่นของสามี เมื่อหักเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในครอบครัวแล้ว ยังพอมีเหลือที่จะหาซื้อข้าวของเครื่องใช้สำหรับตัวเองบ้าง เช่น เสื้อผ้าใหม่ สร้อยทอง แหวนทอง เป็นต้น เพราะการที่ได้มีโอกาสแต่งตัว มีเสื้อผ้าดี ๆ มีเครื่องประดับใส่ ทำให้มั่นใจในตัวเองมากขึ้น มีเวลาสนใจตนเองมากขึ้น แต่ก่อนไม่ค่อยใส่ใจเรื่องเหล่านี้มากนัก อาจจะเป็นเพราะหมดหวังในเรื่องลูก ๆ ไปแล้ว และมีรายได้เพียงพอที่อยากจะทำอะไรเพื่อตนเองบ้าง ถ้าเป็นของใช้สำหรับตัวเองเธอจะ

ตัดสินใจซื้อหามาเอง แล้วบอกสามีให้ทราบภายหลัง แต่ถ้าเป็นเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกภายในบ้าน เธอจะปรึกษามีมาก่อนทุกครั้ง แต่ส่วนใหญ่จะไปหาซื้อเลือกด้วยกัน เธอรู้สึกว่าการที่เธออยากเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน กิจกรรมพัฒนาสตรีหรือกิจกรรมนอกชุมชน นอกจากได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกับบุคคลต่างๆ แล้ว อาจจะเป็นโอกาสได้รู้ว่ากลุ่มสตรีที่อื่นเขาทำอะไรกันบ้าง เขากันอย่างไร เราจะสามารถทำอย่างเขาได้ไหม หากเห็นคนอื่นทำได้ดี เราอาจจะมารวมกลุ่มกันทำของเราเองบ้างก็ได้ ตอนนี้เธอมีโอกาสนในการที่จะพัฒนาตนเองมากขึ้น เพียงแต่รอความพร้อมจากกลุ่ม และการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเท่านั้น และเท่าที่ทราบจะมีการอบรมการทำหม้อไม้อัดบีบต่อ ซึ่งเธอก็เตรียมพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนี้